

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Pintar

**Informacijska opora v hierarhičnem pristopu
merjenja egocentričnih omrežij**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Pintar

Mentorica: izr. prof. dr. Valentina Hlebec

**Informacijska opora v hierarhičnem pristopu
merjenja egocentričnih omrežij**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

INFORMACIJSKA OPORA V HIERARHIČNEM PRISTOPU MERJENJA EGOCENTRIČNIH OMREŽIJ

Naloga temelji na hierarhičnem pristopu merjenja egocentričnih omrežij, ki ga je razvila Toni Antonucci. Temelj tega pristopa je generator imen, ki ga predstavlja skica treh koncentričnih krogov. Ti trije krogi predstavljajo ljudi, ki so trenutno pomembni v življenju anketiranca, a mu niso nujno blizu. Glede na bližino anketiranec (ego) po krogih razvrsti člane svojega omrežja (alterje). Člani v notranjem krogu so najpomembnejši za ega in so mu emocionalno najbližje, medtem ko so tisti v zunanjem krogu zanj manj pomembni in emocionalno bolj oddaljeni. S pomočjo egocentričnih omrežij lahko merimo vse štiri razsežnosti socialne opore, vendar se bomo osredotočili zgolj na informacijsko oporo, ki naj bi jo nudili emocionalno bolj oddaljeni alterji. Teoretičnemu delu sledi pregled že narejenih raziskav in na koncu analiza sekundarnih podatkov, kjer smo primerjali velikost in sestavo informacijskega omrežja in tretjega kroga glede na spol, starost in izobrazbo ega. Glede na teorijo naj bi se tretji krog in informacijsko omrežje prekrivala, kar pomeni, da se isti alterji nahajajo tako v informacijskem omrežju kot v tretjem krogu omrežja, kar smo na koncu analize preverili tudi sami.

Ključne besede: egocentrično omrežje, informacijska opora, generator imen.

INFORMATIONAL SUPPORT IN HIERARCHIAL APPROACH MEASURING EGO-CENTRED NETWORKS

This thesis is based on hierarchical approach measuring ego-centred networks developed by Toni Atonucci. The basis of this approach is a name generator represented by the draft of the three concentric circles. These three circles represent people who play an important role in the life of the respondent, but are not necessarily close to him. Regarding closeness, the respondent (ego) classifies members of his network (alters) into circles. The members of the inner circle are the most important for the ego and are emotionally nearest to him. Meanwhile, those in the outer circle are less important and emotionally more distant. With the help of the ego-centred networks we can measure all four types of social support, but we focused on the informational support only, which is offered by emotionally more distant alters. The theoretical part of the paper is followed by a review of previously done researches. On the end is the secondary data analysis, where we compared the size and structure of the informational network and the outer circle, by comparison with gender, age and education of the ego. Based on theory the outer circle and the informational network coincide, which implies that same alters occur in the informational network as well as in the outer circle of the network. This subject matter was checked up at the end of the analysis.

Key words: ego-centred network, informational support, name generator.

Kazalo

1 Uvod	6
2 Socialno omrežje	8
2.1 Egocentrično omrežje.....	10
2.2 Merjenje egocentričnih omrežij.....	12
2.2.1 Generator imen.....	14
2.2.2 Antonuccijin generator imen.....	16
3 Socialna opora	19
3.1 Viri socialne opore	21
3.2 Oblike in zaznava oblik socialne opore.....	22
3.2.1 Informacijska opora.....	24
4 Pregled empiričnih raziskav informacijske opore	26
5 Analiza sekundarnih podatkov	32
5.1 Opis vzorca in demografski podatki anketirancev	32
5.2 Rezultati in preverjanje hipotez.....	32
6 Sklep	43
7 Literatura	46
Priloge	52
Priloga A: Nudenje informacijske opore pri bolnikih z rakom.....	52
Priloga B: Ponudniki informacijske opore	52
Priloga C: Alterji po krogih.....	53
Priloga D: Izračuni v SPSS	53

Kazalo grafov, tabel in slik

Slika 2. 1: Hipotetični primer spremljanja socialne opore	17
Tabela 5. 1: Velikost egocentričnega omrežja	33
Tabela 5. 2: Velikost egocentričnega omrežja glede na spol, starost in izobrazbo	34
Tabela 5. 3: Informacijsko omrežje	35
Tabela 5. 4: Velikost informacijskega omrežja glede na spol, starost in izobrazbo	36
Tabela 5. 5: Velikost tretjega kroga	37
Tabela 5. 6: Velikost tretjega koncentričnega kroga glede na spol, starost in izobrazbo	38
Tabela 5. 7: Ponudniki informacijske opore glede na spol ega	40
Tabela 5. 8: Starost alterjev, ki nudijo informacijsko oporo, glede na starost ega	41
Graf 5. 1: Ponudniki informacijske opore	39
Graf 5. 2: Alterji v tretjem krogu	41
Graf 5. 3: Primerjava informacijskega omrežja in tretjega kroga glede na sestavo	42

1 Uvod

Kljub vse večji odtujenosti drug od drugega, na eni strani, nas na drugi strani vse bolj zanima to, kako smo posamezniki med seboj povezani. Povezave med posameznikom in njegovimi pomembnimi drugimi so zanj lahko eksistenčnega pomena. Človek bi namreč brez pomoči drugih težko preživel, še težje pa kvalitetno živel. Raziskave socialnih omrežij so zanimive tako za preučevanje kvalitete življenja posameznikov, kot tudi za preučevanje povezav med politiki, gospodarstveniki in podobno.

Čeprav se večina raziskav nanaša na emocionalno oporo, se bomo v nalogi osredotočili na informacijsko oporo v egocentričnem omrežju. To je opora ob večjih življenjskih spremembah, recimo selitvi, ki jo posameznik prejme od ljudi, ki so člani njegovega omrežja. Ker informacijsko oporo, tako kot ostale vrste socialne opore, lahko merimo na več načinov, se bomo posvetili hierarhičnemu pristopu, ki ga je v 80. letih razvila Toni Antonucci.

Večji del naloge bo temeljil na teoriji, saj je najprej potrebno obravnavati vse pojme, ki se pojavljajo v zvezi z osebnimi omrežji in socialno oporo. Tako je v prvem poglavju razloženo to, kaj definira socialno omrežje in kakšna omrežja poznamo. Sledi podpoglavje o egocentričnem omrežju, kjer smo se posvetili osnovni definiciji tovrstnega omrežja, njegovim značilnostim ter temu kaj ga predstavlja.

Merski instrument pri osebnih omrežjih se imenuje generator imen. Ker je eno od vprašanj, ki nas je vodilo skozi nalogo, to ali je Antonuccijina metoda treh koncentričnih krogov res univerzalno uporabna, sem se podrobneje poglobila v preučevanje generatorjev imen, še posebej podrobno v Antonuccijin generator imen.

Po teoriji informacijska opora sovpada z zunanjim, oziroma tretjim krogom omrežja po Toni Antonucci. To je za nas iztočnica s pomočjo katere bomo prek celotnega diplomskega dela skušali najti povezavo med socialno oporo in egocentričnim omrežjem. V našem primeru med informacijsko oporo in hierarhičnim pristopom egocentričnega omrežja. Naloga se zato nadaljuje s poglavjem o socialni opori.

Najprej bomo pregledali najpomembnejše teoretike in si odgovorili na vprašanje, zakaj je dobivanje socialne opore za nekega posameznika tako pomembno. Temu sledijo viri socialne

opore. To so ljudje, ki posamezniku nudijo določeno oporo. Kot bomo videli določeni ljudje nudijo le določeno oporo, nekateri pa posamezniku nudijo več vrst opore. Sedaj pridemo do točke, ko nas zanima kakšne vrste, oziroma oblike opore poznamo. Po osnovni definiciji gre za štiri osnovne tipe opore, od katerih pa si bomo podrobneje ogledali informacijsko oporo.

Za postavitev hipotez in primerjavo podatkov so zelo pomembne že obstoječe raziskave. Ker se v Sloveniji do sedaj še nihče ni posebej posvetil informacijski opori, sploh pa ne primerjavi informacijske opore in zunanjega kroga omrežja, smo za primerjavo črpali podatke iz ameriških raziskav Toni Antonucci, Akiyame in Takahashija, ki temeljijo na primerjavi egocentričnih omrežij med prebivalci ZDA in Japonske ter diplomskega dela Podreberškove. Omenjene so še nekatere druge raziskave v katerih je bila merjena informacijska opora, vendar pa ni bil uporabljen enak merski instrument. Ob koncu poglavja je zaradi preglednosti objavljen še seznam hipotez.

V zadnjem delu naloge so predstavljeni rezultati sekundarne analize podatkov zbranih v študijskem letu 2007/2008, kjer bomo sproti preverjali zastavljene hipoteze. Na koncu sledi sklep.

2 Socialno omrežje

Analiza socialnih omrežij je vedno pogosteje uporabljena metoda preučevanja družbenih pojavov, tako pri nas, kot v tujini. Gre za temo, ki vse bolj priteguje pozornost družboslovcev, saj z merjenjem relacij med enotami – namesto merjenja lastnosti posameznih enot – lahko pridemo do pomembnih vsebinskih in metodoloških spoznanj o naravi družbenih interakcij (Ferligoj 1996, 149).

Začetki preučevanja socialnih omrežij segajo v čas po drugi svetovni vojni, pionirji pa so bili britanski antropologi. Omrežja so sprva uporabljali za študije socialnih okolij okoliških posameznikov ali družin (Wasserman in Faust 1994, 42). V 50. letih je skupina antropologov preusmerila pozornost od kulturnih sistemov k preučevanju konkretnih vezi in omrežij (npr. Nadel 1957) ter s tem začela bolj sistematično razvijati koncepte socialnih omrežij (Wellman 1988, 21). Študije egocentričnih omrežij so pokazale prodornost in pomembnost povezanosti in s tem ovrgle množične spore strokovnjakov, da nedavne obsežnejše družbene spremembe ustvarjajo osamljenost in odtujitev (Wellman 1988, 28).

Splošna definicija socialnega omrežja je, da omrežje določajo množice enot ter ena ali več relacij (Hlebec in Kogovšek 2006, 9) ali pa omrežje definiramo tako, da določimo končno množico enot, oziroma po nekem kriteriju ali kriterijih določimo katere enote spadajo v omrežje in nato opišemo povezave med enotami z eno ali več relacijami (Hlebec in Kogovšek 2006, 9).

»Aktejri v omrežju so ločene posamezne skupinske ali kolektivne enote« (Wasserman in Faust 1994, 17). Omrežje je celota sestavljena iz več delov, ki jih predstavljajo:

- enote (člani omrežja)
- vezi (povezave med posamezniki)
- relacije (povezave med vsemi enotami) (Hlebec in Kogovšek 2006, 9).

Enote ali člani omrežja so po Knokeu in Kuklinskem: ljudje, objekti in dogodki. Odvisno od tega kaj želimo preučevati. Lahko gre za posameznike, skupine (formalne in neformalne), obsežne formalne organizacije, razrede, skupnosti in nacionalne države. Aktejri so med seboj povezani s socialnimi vezmi (Wasserman in Faust 1994, 18). Izbor vezi posebnih vrst med člani skupine imenujemo relacija (recimo izbor prijateljstev med pari otrok v razredu)

(Wasserman in Faust 1994, 20). »Struktura relacij med akterji in lokacija posameznih akterjev v omrežju ima pomembne vedenjske, zaznavne in razpoloženske posledice, tako za posamezno enoto, kot za sistem kot celoto« (Knoke in Kuklinski 1982, 13).

Namesto opazovanja ene enote in zbiranja podatkov o njej s pomočjo analize socialnih omrežij, opazujemo skupino ljudi in povezave, oziroma odnose med njimi, saj kot vemo ljudje niso le izolirani posamezniki, ampak so med seboj povezani v kompleksna omrežja medsebojnih odnosov (Kogovšek in Ferligoj 2003, 129). Nadalje se moramo tudi zavedati, da enota pri analizi socialnih omrežij ni posameznik, ampak entiteta, ki predstavlja množico posameznikov in povezav med njimi (Wasserman in Faust 1994, 5).

Analiza socialnih omrežij se torej ukvarja z razumevanjem povezav med socialnimi entitetami in s pomenom teh povezav (Wasserman in Faust 1994, 17), in se osredotoča na diade (dva akterja in njune vezi), triade (trije akterji in njihove vezi) ter na večje sisteme (podskupine posameznikov, celotna omrežja) (Wasserman in Faust 1994, 5). Da bi boljše razumeli analizo socialnih omrežij, moramo poznati nekaj njenih osnovnih konceptov, ki so po Wassermanu in Faustovi (1994, 4) sledeči:

- na akterje in njihovo delovanje gledamo kot na medsebojno odvisne, povezane enote;
- relacijske vezi (povezave) med akterji so kanali za prenos virov (tako materialnih, kot nematerialnih);
- v omrežnem okolju posameznik deluje individualno;
- struktura omrežja se kaže v trajnih vzorcih relacij med akterji.

Poudarek pri tovrstni analizi je na posameznikovih relacijah do drugih članov njegovega omrežja, ki so zanj tako ali drugače pomembni. Socialno omrežje je namreč akterjevo socialno okolje in pomen analize omrežij za sociološko raziskovanje je dan z ugotovitvijo, da je akterjevo vedenje mogoče v veliki meri pojasniti z njegovim položajem v socialnem omrežju in z lastnostmi tega omrežja (Iglič 1988, 82).

Kot bomo v nadaljevanju lahko opazili, se socialna omrežja med seboj razlikujejo in jih v prvi vrsti ločimo na popolna in egocentrična omrežja. Različne vrste relacij se namreč vežejo na različna omrežja celo, ko uporabimo identične elemente (Knoke in Kuklinski 1982, 12). »O popolnem omrežju govorimo, ko v medsebojno povezani skupini enot (oseb) opazujemo vse pripadajoče relacije (odnose)« (Hlebec in Kogovšek 2006, 11). Pri analizi tovrstnih omrežij

nas zanima predvsem položaj enot v omrežju, mere središčnosti in mere pomembnosti. Ta omrežja so večja od osebnih omrežij in jih merimo z drugimi merskimi instrumenti. »Egocentrično omrežje velja za najpreprostejšo stopnjo analize socialnih omrežij« (Knoke in Kulkinski 1982, 16). Tako omrežje namreč vsebuje veliko manj enot kot popolna omrežja, saj ego sam določa koliko članov bo njegovo omrežje imelo. Kako veliko je egocentrično omrežje posameznega ega, je torej odvisno od nabora članov v omrežje, kar naredimo s pomočjo generatorja imen.

Tako statistična kot deskriptivna metoda analize omrežij se razlikujeta od bolj standardnih družboslovnih analiz in zato zahtevata koncepte in analitične postopke, ki so drugačni od tradicionalne statistike in analize podatkov (Wasserman in Faust 1994, 5). Predvsem gre za drugačne načine zbiranje podatkov, torej drugačne merske instrumente.

2.1 Egocentrično omrežje

Osnovna definicija pravi, da imamo pri egocentričnem omrežju začetni seznam enot, ki jih imenujemo *egi* (angl. *ego*). Analiziramo omrežje ega, torej posamezno enoto (ego) in njene povezave z drugimi enotami, ki jih imenujemo *alterji* (angl. *alters*) in so člani egocentričnega omrežja (Hlebec in Kogovšek 2006, 12).

Poleg te v literaturi zasledimo še druge, ki so si med seboj bolj ali manj podobne. Za boljšo predstavo kaj egocentrično omrežje je, v nadaljevanju navajam še definicije Wellmana ter Wassermana in Faustove. Pojasniti je potrebno tudi to, da se v literaturi poleg izraza egocentrično omrežje pojavljata še izraza lokalno omrežje in osebno omrežje.

Egocentrično omrežje tvori posamezna enota (ego), z eno ali več relacijami, definiranimi med njo in določenim številom drugih enot (alterji). Osebno omrežje¹ je družbeno omrežje ega. Torej gre za pogled na omrežje, kot je le to zaznano s strani posameznika kot centra tega omrežja (Wellman v Marin in Hampton 2007, 164) ter vsebuje vse vezi z alterji, s katerimi je ego skozi svoje življenje imel socialne stike in so po Granovetterju v njem prisotne tako

¹ Naj navedemo, da so bili prvi podatki o osebnih socialnih omrežjih prebivalcev Slovenije zbrani leta 1987, kot del večje raziskave z naslovom Stratifikacija in kvaliteta življenja v Jugoslaviji (Hlebec in Kogovšek 2005b, 189).

močne kot šibke vezi (Marin in Hampton 2007, 165). Egocentrično² omrežje torej temelji na osrednji osebi ali anketirancu, izboru alterjev, ki so z njim povezani, ter meritvah vezi med egom in alterji (Wasserman in Faust 1994, 53). Alterji so posamezniki, ki jih ego izbere v svoje omrežje in ni nujno, da se med seboj poznajo. Ti z egom lahko tvorijo bolj ali manj močne vezi, odvisno od tega kakšne vrste opore ali vir dobrin nudijo egu.

Torej nas ne zanimajo relacije med posameznimi egi, temveč relacije med posameznim egom in njegovimi alterji (Wasserman in Faust v Kogovšek in Ferligoj 2003, 130). V egocentrično omrežje so torej vključeni le tisti akterji in socialne vezi med njimi, ki so s strani ega prepoznani kot prisotni v omrežju (Iglič 1988, 82). Egu je dana možnost, da subjektivno preceni, kdo spada v njegovo omrežje in kdo ne. Ni pa nujno, da je ta odnos vzajemen, torej če bi alterja nekega omrežja postavili v vlogo ega, ni nujno, da bi on za alterja svojega omrežja izbral posameznika, ki ga je uvrstil v svoje omrežje.

Kot bomo videli, predvsem pri analizi podatkov, so nekatere značilnosti omrežij (velikost omrežja, moč vezi, gostota omrežja, homogenost vezi in geografska razpršenost članov omrežja) lahko zelo pomembne za raziskovanje in analizo egocentričnih omrežij (Hlebec in Kogovšek 2003, 115). V naslednjih vrsticah navajam nekaj lastnosti, ki veljajo za egocentrična omrežja.

Velikost omrežja lahko definiramo s številom oseb, ki jih imenuje anketiranec. Vendar pa tako definirana mera velikosti socialne mreže ni vedno tudi najbolj informativna, še posebej, kadar naj bi z njo merili določene kvalitete socialnih omrežij (raznovrstnost socialnih resursov prisotnih v mreži, razpoložljivost nekaterih oblik socialne pomoči) (Iglič 1988, 84).

»Najsplošnejši razredi *socialnih vezi*, so pri večini avtorjev, ki se ukvarjajo z empiričnim preučevanjem socialnih omrežij, določeni prav z navedenimi determinantami socialnih vezi: vezi so instrumentalne, emocionalne ali normativne« (Iglič 1988, 82). Potrebno je meriti tako močne kot šibke vezi, saj se njihov pomen in vsebina bistveno razlikujeta, poleg tega pa je Granovetter med prvimi ugotovil, da so tudi šibke vezi lahko izjemno pomembne (npr. pravna pomoč) (Hlebec in Kogovšek 2006, 34).

² V nadaljevanju naloge bomo uporabljali samo še izraz egocentrično omrežje.

Sestavo socialnega omrežja opazujemo glede na normativne vsebine vezi (omrežje lahko sestavljajo npr. partner, ožja družina, sorodniki, sosedje, prijatelji, sodelavci itd.). Saj je verjetneje, da se bo dober prijatelj odzval na težave posameznika in mu pomagal kot bolj oddaljen znanec (Hlebec in Kogovšek 2003, 116). Vezi med fokalnim³ akterjem in akterji, povezanimi v socialno mrežo, se razlikujejo glede na kontekste, znotraj katerih obstajajo v času anketiranja (Iglič 1988, 87). Kontekst predstavljajo kulturno in strukturno pogojena področja aktivnosti v katerih se razvijajo socialni svetovi (Fischer v Iglič 1988, 87).

»*Gostota omrežja* je število dejanskih vezi glede na vse možne vezi med osebami v nekem omrežju« (Hlebec in Kogovšek 2003, 115). »Večja raznolikost se ponavadi povezuje z manj gostimi omrežji, ki so bolj »razpršena« in kjer se člani med seboj ne poznajo dobro, za razliko od gostih omrežij, ki so navadno manjša in se člani med seboj dobro poznajo in so med seboj tesno povezani« (Vaux v Hlebec in Kogovšek 2003, 115).

Geografska razpršenost članov omrežja je pomembna informacija za sosedska in prijateljska omrežja, oziroma omrežja socialne opore, saj je za nekatere vrste socialne opore geografska bližina virov izjemno pomembna (npr. v primeru bolezni starostnika) (Hlebec in Kogovšek 2006, 33).

Zelo pogosto se egocentrična omrežja uporabljajo za raziskovanje socialne opore (Wasserman in Faust, 1994; 17), torej opore, ki jo alter nudi ego. O razsežnostih socialne opore, njenih virih in oblikah se bomo podrobneje seznanili v tretjem poglavju naloge.

2.2 Merjenje egocentričnih omrežij

Najpogosteje uporabljeni pristopi za merjenje egocentričnih omrežij se razlikujejo v načinu izbire članov in v vsebini relacij (Hlebec in Kogovšek 2006, 38). Uporabljajo se tako za merjenje popolnih kot egocentričnih omrežij in jih ločimo na:

- *pristop (socialnih) vlog* (ang. role-relation approach),
- *pristop interakcije* (angl. interaction approach),
- *emocionalni (čustveni) pristop* (angl. affective approach) in

³ Igličeva in nekateri tuji avtorji namesto izraza ego uporabljajo izraz fokalni akter.

- *pristop izmenjave* (angl. exchange approach) (Hlebec in Kogovšek 2006, 38; Milardo in van der Poel v Marin in Hampton 2007, 166).

S *pristopom socialnih vlog* posameznika vprašamo po osebah, s katerimi je v določeni socialni vlogi (npr. ožja družina, širše sorodstvo, prijatelji). Gre za družbeno opredeljene odnose, ki so opremljeni s skupinami pričakovanj, dolžnosti in pravic. Pri *pristopu interakcije* si anketiranci zapisujejo vse socialne interakcije v določenem časovnem obdobju (pisanje dnevnika) ali poročajo o interakcijah v danem časovnem obdobju (npr. za preteklih 7 dni). Pri *emocionalnem pristopu* anketiranca vprašamo, kdo mu je posebno blizu, oziroma kdo je zanj posebej pomemben (vse v Hlebec in Kogovšek 2006, 38-40). Emocionalni pristop je bil predlagan s strani Toni Antonucci (1986), pri katerem se kriterij bližine uporablja za razločevanje treh vrst socialne opore (Nadoh in drugi 2004, 381). Največja prednost tega pristopa je hkrati tudi njegova največja pomanjkljivost, saj anketiranec sam opredeli pomen bližine ali pomembnosti. Pri emocionalnem pristopu dobimo manjše omrežje z močnimi vezmi, ravno nasprotno kot pri obrnjeni tehniki malega sveta, ki nam da večje omrežje s šibkimi vezmi (Bernard in drugi v Nadoh in drugi 2004, 382). Ob uporabi *pristopa izmenjave* anketiranec našteje osebe s katerimi sodeluje v različnih izmenjavah (emocionalne, instrumentalne, druženje) (Hlebec in Kogovšek 2006, 39).

Instrumenti za merjenje egocentričnih omrežij ponavadi vsebujejo dve vrsti vprašanj (Burt 1984):

- generatorje imen s katerimi dobimo anketirančeve alterje in
- razlagalce imen (angl. *name interpreters*), ki priskrbijo podatke o alterjih in njihovih razmerjih (Marsden 2005, 11).

Zavedati se moramo, da je s posameznim egocentričnim omrežjem popisan le del vezi, ki povezuje ega z vsemi akterji v njegovem okolju. Kateri del vezi bo vključen v omrežje, je odvisno od izbranega generatorja imen. Čeprav z različnimi generatorji imen ego definira vrsto egocentričnih omrežij, pa se ta omrežja v večji ali manjši meri pokrivajo (vse v Iglíč 1988, 83).

2.2.1 Generator imen

»Pri preučevanju osebnih omrežij so generatorji imen postali standardna metoda za izračunavanje in predstavljanje struktur in karakteristik omrežja« (Marin in Hampton 2007, 163). Pri raziskovanju egocentričnih omrežij se uporablja tako enostavne kot sestavljene generatorje imen. Enostavni generatorji imen se osredotočajo na alterje s katerimi anketiranci razpravljajo o pomembnih zadevah in so se prvič pojavili leta 1985 pri raziskavi GSS⁴ (Bailey in Marsden v Marsden 2005, 11). Med take generatorje imen spada tudi Antonuccijin generator s tremi koncentričnimi krogi, o katerem bomo podrobneje še razpravljali.

Uporaba generatorjev imen sega v 60. leta, zgodnejša dela vključujejo študijo Detroit-area Edwarda Laumana (1973), študijo East York Barryja Wellmana (1979) in študijo Detroit in Severna Kalifornija Fischerja (1982) (Hogan in drugi 2007, 117). V 80. letih sta v ZDA Robert Kahn in Toni Antonucci uporabila tri koncentrične kroge za razvrstitev članov omrežja v njihovih študijah o starejših v ZDA⁵ (Hogan in drugi 2007, 119). Leta 1993 je van der Poel določil izbor generatorjev imen, ki najbolje predvidijo velikost in sestavo omrežij (Marsden, 2005, 13). Bernard in drugi (1990) so izolirali vprašanja o družbenih aktivnostih, hobijih, osebnih problemih in nasvetih glede pomembnih odločitev (Marsden 2005, 13). »Burt je oblikoval enega od bolj znanih enostavnih generatorjev imen, ki se od leta 1985, ko je bil prvič uporabljen v ameriški letni anketi General Social Survey (GSS), redno uporablja za opazovanje egocentričnih omrežij« (Hlebec in Kogovšek 2006, 50).

Značilnost enostavnega generatorja imen je, da za pridobivanje članov omrežja s katerimi je posameznik povezan uporabimo samo eno vprašanje (Hlebec in Kogovšek 2006, 43). Pri sestavljenem generatorju⁶ imamo več vprašanj, kjer vsako vprašanje lahko opredeli določen segment omrežja, ki nudi neko specifično vrsto socialne opore (Hlebec in Kogovšek 2006, 44).

Generatorji se uporabljajo tako, da anketiranci dobijo enega ali več vprašanj s pomočjo katerih se oblikuje seznam alterjev v omrežju. Ko je seznam narejen, anketiranci odgovarjajo

⁴ Ameriška letna anketa »Generall Social Survey«, za katero je Burt oblikoval enega najbolj uporabljenih generatorjev imen (Hlebec in Kogovšek 2006, 50).

⁵ Raziskava »Social Networks in Adults Life«.

⁶ Pri raziskovanju egocentričnih omrežij se uporabljajo še pozicijski generatorji, ki merijo povezave anketiranca z osebami na različnih položajih (Lin in drugi v Hlebec in Kogovšek 2006, 46).

še na vprašanja o demografskih karakteristikah alterjev, o odnosu med egom in alterjem in o odnosih med alterji. S tako zbranimi podatki dobimo individualne profile članov anketirančevega osebnega omrežja, ki nam pomagajo pri določanju strukture omrežja (Marin in Hampton 2007, 163-164).

Spraševanje po vseh egovih vezeh je lahko časovno preveč zamudno in nezanesljivo (zaradi prenapornosti in pozabljivosti)⁷, zato se postavijo meje,⁸ po katerih vezeh se bo spraševalo (Wellman 2007, 113). Ravno to nam je omogočeno z uporabo generatorja imen. Z njegovo pomočjo namreč anketirancu postavimo meje, znotraj katerih se lahko odloča kdo spada v njegovo omrežje in kdo ne.

Pomanjkljivosti generatorjev imen se opazi najprej pri pomanjkanju vizualne predstave v stadiju zbiranja podatkov, ki lahko ovira zbiranje podatkov, saj ne raziskovalec, ne anketiranec nimata jasne predstave o čem razpravljata (Hogan in drugi 2007, 117). Dober primer, ki je to težavo odpravil, je Antonuccijin generator imen. Že mnogo časa je vizualna upodobitev zanimiva za raziskovalce socialnih omrežij. Taki diagrami namreč prikazujejo povezave med posamezniki v specifičnih in relevantnih smereh (Hogan in drugi 2007, 116). »Zaradi kompleksnosti, v primerjavi z običajnimi metodami (Van Tilburg), so generatorji imen vodeni osebno, tako da anketarji lahko pomagajo anketirancem, ki rabijo pomoč pri izpolnjevanju« (Marsden 2005, 12). To pa posledično pomeni, da so zaradi terenskega dela dražji za raziskovalce. »Generatorji imen se vedno nanašajo na poseben tip socialnih vezi in raziskovalci predvidevajo, da anketiranci razumevanje tega kriterija delijo z njimi« (Marsden 2005, 15). Torej se lahko zgodi, da anketiranec generatorja imen ne razume na enak način kot raziskovalci, oziroma lahko pride do slabe interpretacije uporabe generatorja.

»Glavna prednost pristopa, kjer uporabljamo generator imen je, da nam da zelo natančne informacije o konkretnem članu omrežja in o karakteristikah njegovih vezi« (Hlebec in Kogovšek 2008, 128). Pristop, ki temelji na generatorju imen, nam da več podatkov, ki so bolj kvalitetni (Hlebec in Kogovšek 2005a, 73).

⁷ Gre za vprašanja, povezana z omejitvami človeškega spomina in priklicem dovolj natančnih informacij iz njega (Hlebec in Kogovšek 2006, 30).

⁸ Omejimo lahko število izbir (recimo trije najboljši prijatelji), časovni okvir (zadnji trije meseci) ali postavimo prostorsko-geografsko omejitev (soseska) (Hlebec in Kogovšek 2006, 29).

2.2.2 Antonuccijin generator imen

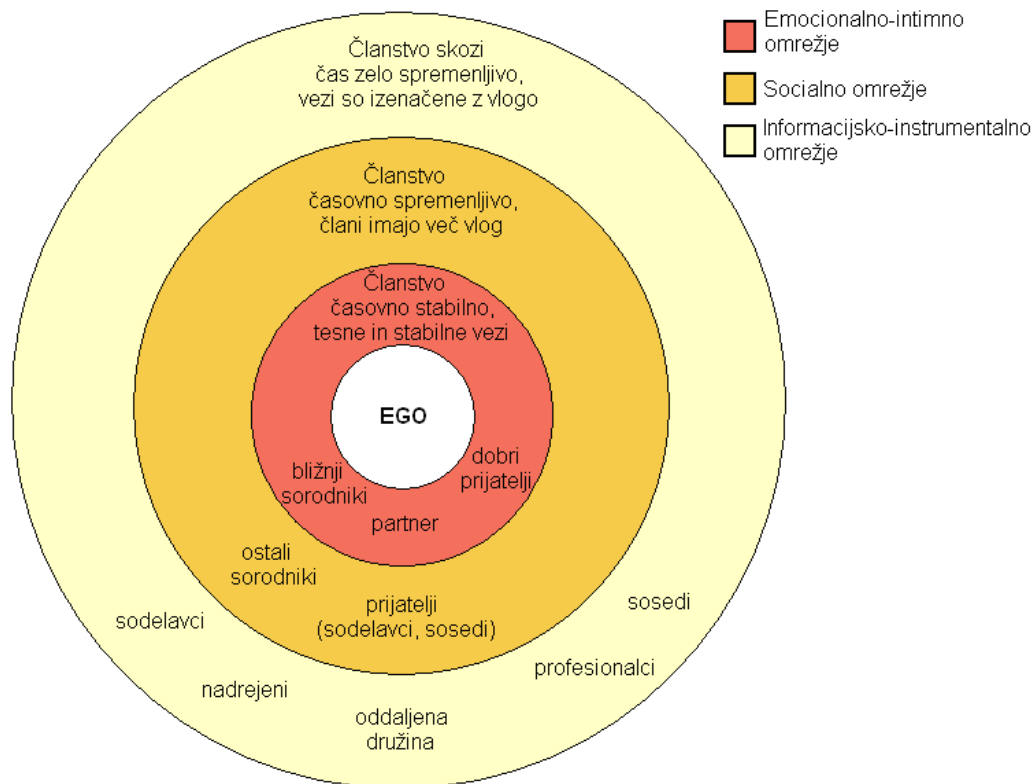
Osnova hierarhičnega pristopa merjenja omrežij socialne opore, ki temelji na teoretično podprtem modelu, je skica osebnega omrežja s tremi koncentričnimi krogi, ki anketirancu pomaga pri predstavi o osebnem omrežju (Hlebec in Kogovšek 2006, 52). Pri Antonuccijinem pristopu je emocionalni kriterij uporabljen za izbiro alterjev, s strani anketirančevega globalnega omrežja, v tri hierarhične kroge, ki so grafično predstavljene anketirancu (Nadoh in drugi 2004, 379).

Bližje kot je krog, v katerem se nahajajo posamezniki, ego, bolj pomembni so posamezniki (alterji) znotraj njega. Tehnika se prične s tem, da posameznika prosimo, naj pogleda diagram treh koncentričnih krogov z majhnim krogom na sredini, ki vsebuje besedo »vi« (angl. »You«). Anketirancu razložimo, da trije krogi predstavljajo ljudi, ki so trenutno pomembni v njegovem življenju, a mu niso nujno blizu. Posamezniki v notranjem krogu so opisani kot ljudje, ki so anketirancu tako blizu, da si brez njih težko predstavlja življenje. Srednji krog je namenjen ljudem s katerimi si anketiranec ni tako blizu, a so zanj še vedno pomembni. V zunanem krogu se nahajajo ljudje, ki jih do sedaj anketiranec še ni omenil, a so mu dovolj blizu in zanj dovolj pomembni, da jih uvrsti v svoje osebno omrežje (vse v Antonucci v Nadoh in drugi 2004, 379).

»Gre pravzaprav za sestavljen generator imen, saj za vsak krog omrežja postavimo posebno vprašanje«⁹ (Hlebec in Kogovšek 2006, 52), čeprav se ga glede na teorijo uvršča med enostavne generatorje. Uporabili smo ga tudi za potrebe zbiranja podatkov v študijskem letu 2007/2008, ki bodo uporabljeni pri analizi.

⁹ Vprašanje za prvi krog omrežja: »Začeli bomo z ljudmi, ki so vam najbližji, ali je med njimi kakšna oseba ali osebe brez katerih si težko predstavljate vaše življenje?« Vprašanje za drugi krog omrežja: »Ali obstajajo ljudje, s katerimi si niste tako blizu, ampak so še vedno pomembne za vas?« Vprašanje za tretji krog: »Ali obstajajo ljudje, ki jih še niste omenili, pa so vam dovolj blizu in so za vas pomembni, tako da bi jih morali vpisati v vaše osebno omrežje?« (vse v Hlebec in Kogovšek 2006, 52).

Slika 2. 1: Hipotetični primer spremljanja socialne opore

Vir: Kahn in Antonucci v Sugarman (1993, 11).

Kot je prikazano na sliki 2.1, naj bi se najbližje egu nahajali ožji družinski člani in najbližji prijatelji. Vezi s temi ljudmi naj se kratkoročno ne bi spreminjale. V naslednjem krogu se nahajajo ljudje iz razširjene družine in drugi sorodniki, sodelavci in sosedje. Tu se vezi s časom spreminjajo. Najbolj zunanji krog predstavlja tudi najbolj oddaljene vezi (sodelavci, daljni sorodniki, profesionalci ipd.) (Nadoh in drugi 2004, 381).

Tako se po Kahnu in T. Antonucci predpostavlja, da imajo posamezni krogi omrežja naslednje tipične značilnosti:

- *prvi krog* (prvo omrežje): to so zelo tesne in stabilne vezi – članstvo se redko spreminja; osebe v tem omrežju imajo več različnih vlog (nudijo različne vrste opore); to so ponavadi partner, najbližja družina, tesni prijatelji;
- *drugi krog* (drugo omrežje): članstvo se s časom spreminja; člani imajo eno ali več vlog (nudenje opore se specializira); to je ponavadi razširjena družina, prijatelji na delovnem mestu, sosedi ipd.;

- *tretji krog* (tretje omrežje): članstvo je časovno zelo spremenljivo; vezi so izenačene z vlogo; to je ponavadi oddaljena družina, profesionalci (npr. zdravniki, odvetniki, nepremičninski posredniki ipd.), sodelavci, sosedje ipd (vse v Hlebec in Kogovšek 2006, 53).

Teoretična pričakovanja Kahna in T. Antonucci so potrdile tudi empirične raziskave drugih in tako je prišlo do opredelitve naslednjih vrst omrežij.

- *Emocionalno-intimno omrežje*: ustreza prvemu krogu omrežja Kahn-Antonucci. To omrežje je majhno, gosto povezano, osebe se med seboj poznajo. To so osebe, ki so posamezniku najbližje (partner, najboljši prijatelji, ipd).
- *Socialno omrežje* ima značilnosti drugega kroga po Kahnu in T. Antonucci. Z osebami v tem omrežju si posameznik izmenjuje usluge; odnosi niso nujno intimni, so pa praviloma recipročni (prijatelji, sorodniki). Velikost in sestava omrežja sta kulturno pogojeni. Gostota je manjša kot pri emocionalno-intimnem omrežju. Izmenjave so do določene mere že specializirane, zato so za merjenje takih omrežij primernejši sestavljeni generatorji imen.
- *Informacijsko-instrumentalno omrežje* se pokriva s tretjim krogom pri Kahnu in T. Antonucci. Gre za relativno veliko omrežje, ki posamezniku zagotavlja usluge in funkcije, ki jih znotraj emocionalno-intimnega in socialnega omrežja ne more dobiti. Lahko gre za zelo specializirane oblike opore, kot je iskanje nove zaposlitve, pravna pomoč, nakup stanovanja, ipd. Sestava je kulturno pogojena, to omrežje je redko, vezi so šibke in člani se praviloma ne poznajo med sabo.
- *Globalno omrežje* so vse osebe, ki jih posameznik pozna. Ostala omrežja predstavljajo le dele tega omrežja in so umeščena znotraj njega (vse v Hlebec in Kogovšek 2006, 54).

»T. Antonucci je ugotovila, da je ta metoda enostavna za uporabo, učinkovita in razumljiva za anketirance« (Hlebec in Kogovšek 2006, 52). »Prednost tega pristopa je v tem, da uporabljena vprašanj ne vsiljujejo raziskovalčevih idej o omrežju, ki so vedno kulturno pogojena in že vnaprej predvidevajo družbeno zaželen odgovor« (Hlebec in Kogovšek 2006, 52), saj uporabljena vprašanja vsebujejo minimalno pristranost (Antonucci v Nadoh in drugi 2004, 381).

3 Socialna opora

Pri merjenju dajanja socialne opore razločujemo dva glavna pristopa in sicer model splošnih učinkov (Cobb, Cassel in Caplan) in model opore kot zaščite. »Oba modela socialne opore izhajata iz podobnih izhodišč in sta si skupna v domnevi o dobrodejnem učinku socialne opore na počutje in zdravje človeka« (Hlebec in Kogovšek 2003, 108).

V literaturi smo naleteli na več definicij socialne opore, ki so si med seboj bolj ali manj podobne, oziroma kot pravita Wasserman in Faustova (1994), je bila ponujena množica hipotez, ki razlagajo, kako osebni odnosi lahko vplivajo na emocionalno in fizično blaginjo posameznika. Za boljše razumevanje pojma v naslednjih vrsticah navajam nekaj najpomembnejših teorij.

Kot bomo videli, so predvsem zgodnejše opredelitve v sedemdesetih letih poudarjale pretežno emocionalno razsežnost socialne opore kot občutka pripadnosti in sprejemanja ter skrbi za pomembne druge (Hlebec in Kogovšek 2003, 103). Eden prvih teoretikov je bil že Durkheim, ki je v svoji študiji samomorov poudaril pomen socialnih odnosov, sistematično raziskovanje socialne opore pa se je začelo šele v 70. letih 20. stoletja (Hlebec in Kogovšek 2003, 107).

Med tri najpomembnejše začetnike sistematičnega raziskovanja socialne opore, ki so izhajali predvsem iz emocionalnega vidika opore in so pomembno vplivali na razvoj tega področja, spadajo Cassel, Caplan in Cobb (Hlebec in Kogovšek 2003, 103-104).

Cassel (1976) je izhajal iz prepričanja, da je raziskovanje psihosocialnih procesov izjemno pomembno za razumevanje bolezenskih stanj in da socialna opora igra ključno vlogo pri boleznih povezanih s stresom. Po Casselu je povratna informacija pri nudenju socialne opore ključna in jo posamezniku nudijo predvsem njegovi pomembni in najbližji drugi. Če te povratne informacije ni, se posameznik lahko znajde v hudem stresu. Cassel priznava, da sta stres in opora v nekaterih situacijah neločljivo povezana, ter da so povezave med temi pojmi bolj kompleksne, kot se zdi na prvi pogled. Stresni dogodki lahko po eni strani zmanjšajo oporo, po drugi strani pa povečujejo potrebo po opori; tako so določene vezi (še posebej najbližje) lahko tako vir opore, kot vir stresa (vse v Hlebec in Kogovšek 2003, 103-104).

Tudi *Caplan* (1974) izhaja iz prepričanja o pomenu socialnih vezi in njihovemu vplivu na potek in izide kriz in življenjskih prehodov s katerimi se sooča posameznik. Poudarjal je pomembnost vzajemnosti in trajnosti odnosov, vendar jih ni omejeval na najbližje vezi, ampak je upošteval tudi bolj oddaljene vezi. Caplan je že natančneje opredelil socialno oporo na tri vrste pomoči, ki bi jih z danes uveljavljeno terminologijo poimenovali emocionalna, materialna in informacijska opora (vse v Hlebec in Kogovšek 2003, 104).

Prav tako *Cobb* (1976) socialno oporo razume izrazito v kontekstu zaščite pred stresom in kot dejavnik dobrega počutja (ang. *well-being*). »Socialno oporo natančneje opredeli kot informacijo, ki posamezniku omogoča, da se zaveda, da je ljubljen, sprejet in spoštovan; da pripada sistemu komuniciranja in vzajemnih obveznosti« (Hlebec in Kogovšek, 2003; 104).

Vaux (1988: 28-29) definira socialno oporo, kot del večjega socialnega omrežja na katerega se posamezniki obrnejo, oziroma se lahko obrnejo, če potrebujejo podporo (Nadoh in drugi 2004, 380). Na podlagi socialnih omrežij nam je omogočeno merjenje socialne opore, ki jo alterji nudijo egu. »Vaux socialno oporo deli na tri osnovne elemente: vire socialne opore, oblike socialne opore ter posameznikovo subjektivno zaznavo oziroma oceno virov in oblik socialne opore« (Hlebec in Kogovšek 2003, 105).

Wasserman in Faustova (1994) pravita, da se izraz socialna opora uporablja za predstavitev družbenih odnosov, ki nudijo pomoč pri zdravju in dobrem počutju posameznika. Po njunem naj bi prav poudarek na odnosih raziskovalcem omogočil preučevanje socialne opore s pomočjo socialnih omrežij.

Tudi poznejši teoretiki in raziskovalci socialne opore (npr. Thoits) še vedno poudarjajo primarni pomen emocionalne opore najpomembnejših drugih, čeprav priznavajo, da gre za kompleksen večrazsežnostni pojem (Hlebec in Kogovšek 2003, 104).

Socialne vloge po P. Thoits:

- priskrbijo serijo socialnih identitet (dajejo odgovore na osnovna eksistencialna vprašanja, dajejo življenju pomen);
- dajejo pomemben vir samospoštovanja;
- dajejo vir občutka nadzora nad stvarmi (Hlebec in Kogovšek 2003, 105).

Ne smemo pozabiti na vzajemnost, ki je eden najpomembnejših dejavnikov za preučevanje in razumevanje delovanja socialne opore, saj nam nekateri avtorji (npr. Antonucci in Jackson) pokažejo, da vzajemnost lahko vpliva na zadovoljstvo z življenjem in na občutek sreče (Hlebec in Kogovšek 2003, 104).

V nadaljevanju naloge bomo uporabili Vauxov model, ki nam da eno najboljših in najbolj celovitih opredelitev socialne opore (Hlebec in Kogovšek 2006, 16). Vsak element socialne opore bom posebej obravnavala v podpoglavjih, ki sledijo.

3.1 Viri socialne opore

Po Vauxovi klasifikaciji viri predstavljajo del socialnega omrežja, na katerega se posameznik obrača po pomoč in oporo (Hlebec in Kogovšek 2003, 105). Predpostavlja se, da so ta omrežja relativno stabilna, tako po velikosti kot po sestavi, razen v obdobjih življenjskih prehodov in večjih sprememb (npr. poroka, ločitev, upokojitev) (Hlebec in Kogovšek 2003, 105).

Ni nujno da odnosi, ki so na splošno in praviloma učinkoviti viri opore v konkretni situaciji, ponudijo ustrezno oporo (Vaux v Hlebec in Kogovšek 2003, 106). Lahko je namreč ta opora popolnoma neprimerna ali pa se celo zgodi, da se opore egu, ki jo potrebuje, sploh ne (po)nudi.

Veliko raziskav ugotavlja, da obstaja določena stopnja »specializacije« članov omrežja glede na razsežnost socialne opore, ki je bolj od značilnosti samih članov omrežja, odvisna od značilnosti odnosa (Kogovšek in drugi 2003, 185). V literaturi tako zasledimo razlikovanje med formalnimi in neformalnimi viri socialne opore.

Formalne vire predstavljajo osebe ali organizacije teh oseb, ki nudijo profesionalne storitve in ki so pogosto pooblašene in sponzorirane s strani države. Te osebe, ki posamezniku nudijo oporo, navadno z njim ne tvorijo socialnih in emocionalnih vezi, ampak zagotavljajo le specifične usluge: nega, pomoč v gospodinjstvu, druženje ipd. (izjema so lahko npr. verske organizacije) (vse v Podreberšek 2005, 26).

Neformalne vire predstavljajo družina, prijatelji, sosedje in širše sorodstvo, saj neformalna socialna opora izvira iz normativne dolžnosti sorodstva in prijateljstva (Dremelj 2003, 156). »Neformalna opora je neinstitucionalizirana opora in je ločena od države, trga in prostovoljnega sektorja, izvira pa v odnosih znotraj družine in skupnosti« (Dremelj 2003, 156).

Vir emocionalne opore in druženja praviloma zagotavljajo anketirancu najbližje osebe (partner, najbližji sorodniki in najtesnejši prijatelji). Velik del instrumentalne in informacijske opore nudijo bolj emocionalno oddaljene vezi (znanci, sodelavci, sosedje ipd.), najbolj pogosti partnerji za druženje pa so prijatelji. Nekatere raziskave kažejo, da so posebej nekatere najbližje sorodstvene povezave (starši-otroci ali bratje-sestre) močan in večrazsežnostni vir opore (Kogovšek in drugi 2003, 185). Zelo pomembno vlogo igrajo tudi prijatelji, saj se posamezniki na njihovo pomoč največkrat zanašajo pri vsakdanjih življenjskih skrbih in pri soočenju z večjimi življenjskimi krizami (Kogovšek in drugi 2003, 186). Pomoč si prijatelji nudijo skozi celotno življenjsko obdobje (Kogovšek in drugi 2003, 186).

3.2 Oblike in zaznava oblik socialne opore

»Oblike socialne opore so specifična dejanja, oziroma vedenja, ki se vsaj večinoma priznavajo kot dejanja z namenom pomoči posamezniku, bodisi spontano, bodisi na prošnjo za pomoč« (Hlebec in Kogovšek 2003, 106). Iz teorije (npr. Vaux, Wasserman in Wellman) poznamo več vrst te opore. V zadnjem času pa se uporabljajo štiri osnovne razsežnosti socialne opore:

- *instrumentalna ali materialna opora* se nanaša na pomoč v materialnem smislu (posojanje denarja, orodja, pomoč pri hišnih opravilih ipd.);
- *informacijska opora* se nanaša na informacije, ki jih anketiranec ponavadi potrebuje ob kakšni večji življenjski spremembi (selitev, informacije ob iskanju nove zaposlitve);
- *emocionalna opora* je pomoč ob večjih ali manjših življenjskih krizah (smrt bližnjega, ločitvi, težavah v družini ali na delovnem mestu ipd.) in

- *druženje*, ki predstavlja socialno oporo v obliki neformalnega občasnega druženja (izleti, obiskovanje, kino ipd.) (Hlebec in Kogovšek 2006, 16; Hlebec in Kogovšek 2003, 106).

Ker se podatki o opori, ki jo dajejo drugi ljudje, večinoma zbirajo pri prejemniku te opore, je v večini primerov vsekakor smiselneje govoriti o dobljeni opori (Hlebec in Kogovšek 2003, 110). Po drugi strani pa je res tudi, da se ta dobljena opora dejansko bolj nanaša na percepcijo na podlagi dobljene opore v preteklosti, kot pa na percepcijo, da bo opora na voljo, če bo potrebno (Hlebec in Kogovšek 2003, 110).

Dobljena opora je tako rezultat več dejavnikov: razpoložljivosti, večšine posameznika, da se spopade s stresnimi situacijami, in tega kako potencialni dajalci pomoči zaznavajo resnost težav, v katerih se je znašel posameznik (Sarason in Pierce v Hlebec in Kogovšek 2003, 110). Drug problem, ki se pojavlja z operacionalizacijo dejanske opore, je problem nenatančnosti poročanja in nezanesljivosti človeškega spomina, še posebej, ko gre za priklic preteklih dogodkov, poleg tega se pojavljajo še druge vrste pristranosti (Hlebec in Kogovšek 2003, 110).

»Subjektivna zaznava socialne opore je ocena (evalvacija) prisotnosti, zadostnosti in kakovosti opore« (Hlebec in Kogovšek 2003, 106). »Je neke vrste indikator, ki kaže, kako dobro socialna opora deluje in kako dobro izpolnjuje svoj namen« (Hlebec in Kogovšek 2003, 106). »Konkretno dajanje opore lahko eni osebi da občutek, da ima oporo, pri drugi osebi pa te povezave ni, ali pa ta oseba to dejanje zazna kot negativno, takšno, ki ne daje opore« (Hlebec in Kogovšek 2003, 112). To pomeni, da ljudje različno dojemamo dobljeno oporo, to dojetje pa je odvisno od naše subjektivne zaznave. Zato enako oporo v podobni situaciji lahko vrednotimo vsak drugače.

Prav zaradi tega se velik del raziskav socialne opore nanaša na merjenje percipirane opore (Hlebec in Kogovšek 2003, 112). »Čeprav je dobljena opora izmerjena na podlagi tega, kar prejemniki opore percipirajo kot oporo, ki so jo dobili od drugih, je drugačna od njihove percepcije opore, ki bi lahko bila na voljo, če bi jo potrebovali« (Hlebec in Kogovšek 2003, 110).

3.2.1 Informacijska opora

V nalogi se bomo posebej posvetili informacijski opori, ki jo za razliko od najbližjega emocionalnega omrežja nudijo bolj (emocionalno) oddaljene vezi (znanci, sodelavci, sosedge) (Hlebec in Kogovšek 2003, 117). »Informacijska opora se nanaša na informacije, ki jih anketiranec ponavadi potrebuje ob kakšni večji življenjski spremembi (ob selitvi, iskanju nove službe, itd.)« (Hlebec in Kogovšek 2003, 106). V. Helgeson in S. Cohen trdita, da informacijska opora vključuje skrb za vodenje in svetovanje (angl. *advice support, appraisal support* ali *cognitive guidance*). Prav tako lahko tovrstna opora zmanjša občutek nemoči in zmedenosti (Helgeson in Cohen 1996,135).

V nekoliko starejših virih lahko zasledimo informacijsko oporo še pod instrumentalno oporo, oziroma instrumentalnimi relacijami med akterji. Tako denimo Granovetter in Boissevain pravita, da akterji med seboj kontaktirajo drug drugega, da si zagotovijo določene dobrine, storitve ali informacije, kot so informacije o službi, splavu, političnem svetovanju, pridružitvi družbenemu gibanju in podobno (Knoke in Kulkinski 1982, 16).

Informacijska opora¹⁰ (katera je najboljša šola v okolici, kako do zdravnika, ipd.) je lahko dobljena od različnih virov, kot so prijatelji ali sosedge, ki so seznanjeni z lokalnim okoljem (Coleman v Ryan in drugi 2008, 674). Kot smo že omenili, teorija pravi, da tovrstno oporo ego nudijo emocionalno bolj oddaljeni alterji. Velikokrat so vir tovrstne opore profesionalci. Recimo zdravniki (ali drugo medicinsko osebje), odvetniki (pravni problemi), socialni delavci (iskanje zaposlitve), itd. Prav tako pomembni ponudniki informacijske opore so prijatelji. Tako Norris in Tindale ugotavljata, da se posamezniki na pomoč prijateljev največkrat zanašajo pri vsakdanjih skrbeh in pri soočanju z večjimi življenjskimi krizami (Kogovšek in drugi 2003, 186). Dober vir informacijske opore ponavadi predstavljajo tudi sosedge in sodelavci. Informacijsko oporo nam, za razliko od emocionalne, nudijo tako neformalni kot formalni viri.

Kot smo že prej omenili, ljudje različno zaznavamo dobljeno oporo. Študije so namreč pokazale, da višje izobraženi ljudje hitreje sprejmejo inovacije, s tem pa jim je omogočen boljši dostop do toka informacij (Knoke in Kulkinski 1982, 13). Ljudje z »bogatimi« omrežji

¹⁰ Anketno vprašanje za dajanje informacijske opore se glasi: »Ali obstajajo ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah (npr. selitev, zamenjava službe ipd.)«?

imajo ponavadi boljšo karierno mobilnost in se bolj uspešno prilagodijo spreminjajočemu okolju (Cross in Cummings 2004, 3). Kar jim zopet omogoča boljši dostop do informacijske opore. Zelo pomembno je namreč prejeti pravo informacijo za reševanje večjih problemov, to pa zagotavljajo povezana, zaprta omrežja, ki na podlagi norm in zaupanja med člani zagotavljajo izmenjavo znanja (Cross in Cummings 2004, 4).

Kakšno informacijsko oporo ego potrebuje in od koga jo bo prejel, je odvisno od življenjskega obdobja v katerem se nahaja. Najstniki potrebujejo informacijsko oporo sošolcev in prijateljev (o izobraževanju, dogodkih); mladi, ki se želijo osamosvojiti, iščejo prvo zaposlitev, stanovanje, itd.; starostniki recimo potrebujejo informacijsko oporo v zvezi z zdravjem.

Pri hierarhičnem pristopu, oziroma Antonuccijinem modelu treh koncentričnih krogov s pomočjo generatorja imen, glede na bližino, določimo alterje, ki spadajo v prvi, drugi in tretji krog. Nato pa s pomočjo razlagalca imen, ki nam priskrbi podatke o alterjih, lahko šele ugotovimo katere vrste socialne opore določen alter nudi egu.

Iz teorije je razvidno, da informacijsko oporo egu nudijo alterji, ki se nahajajo v tretjem krogu hierarhičnega pristopa T. Antonucci. Kot že rečeno so to bolj oddaljene vezi, ki jih predstavljajo sosedje, širše sorodstvo, znanci, ipd. Poleg tega se tretji krog T. Antonucci prekriva z informacijsko-instrumentalnim omrežjem. Iz tega je razvidno, da so alterji, ki določenemu egu nudijo informacijsko oporo in alterji, ki se nahajajo v tretjem krogu omrežja ega, večinoma ene in iste osebe.

4 Pregled empiričnih raziskav informacijske opore

Zanimal nas bo predvsem pregled vpliva demografskih značilnosti egov na velikost in sestavo egocentričnih omrežij. Gre za splošna dognanja o značilnostih tovrstnih omrežij. To nam bo služilo za primerjavo informacijskega omrežja s celotnim egocentričnim omrežjem, saj nas zanima, če dobimo podobne rezultate tudi v primeru, ko merimo le informacijsko omrežje. V glavnem nas bo zanimala primerjava velikosti in sestave egocentričnih omrežij glede na starost, spol in izobrazbo. Zaradi večje preglednosti smo raziskave razdelili na tri dele. V prvem delu se bomo osredotočili na starost in njen vpliv na velikost in na sestavo omrežja. Najprej bomo predstavili podatke, ki so bili dobljeni s hierarhično metodo, nato pa še raziskave z drugačno metodologijo. Nadaljevali bomo s pregledom vpliva spola in nazadnje izobrazbe na egocentrična omrežja in posledično informacijsko oporo.

Raziskave kažejo na to, da ima *starost* precejšen vpliv na velikost egocentrična omrežja. Velikost egocentričnega omrežja se v zahodnem svetu giblje med 10 do 20 alterjev (Kogovšek in drugi 2003, 190). Do podobnega rezultata je prišla tudi Podreberškova, saj je bila povprečna velikost egocentričnega omrežja v njenem primeru 14,3 alterja (Podreberšek 2005, 60). V raziskavi o omrežjih Ljubljancev pa je bilo v povprečju imenovanih 5,66¹¹ alterjev omrežja, v informacijsko omrežje pa v povprečju malo manj kot 2 alterja (Kogovšek in drugi 2003, 190).

Starostne razlike v strukturi omrežja kažejo na različne vloge in odgovornosti tekom življenja (Ajrouch in drugi 2005, 311). Prav tako je znano, da velikost omrežja upada s starostjo anketirancev (Marsden v Kogovšek in drugi 2003, 191). Nekatere teorije namreč trdijo, da s starostjo ljudje postanejo selektivni pri izbiri alterjev svojega omrežja in zmanjšajo število ljudi s katerimi imajo močnejše stike (Carstensen v Antonucci in drugi 2004, 355). Podreberškova je prišla do rezultata, da imajo najmlajši anketiranci (18-25 let) v svojih omrežjih 2,3 alterja v povprečju več kot najstarejši, čeprav se je izkazalo, da razlike v starosti v njenem primeru niso statistično značilne (Podreberšek 2005, 61).

¹¹ Ob vsaki navedbi podatkov iz raziskave Omrežja socialne opore Ljubljancev se moramo zavedati, da je bil uporabljen drugačen merski instrument kot v našem primeru. Zaradi tega rezultati te raziskave nekoliko odstopajo od tistih podatkov, ki so bili dobljeni z Antonuccijinim generatorjem imen.

V raziskavi, kjer so T. Antonucci, Akiyama in K. Takahashi¹² naredili primerjavo med ZDA in Japonsko, je bilo v povprečju v omrežje ega vključenih 10 alterjev. Pokazalo se je, da imajo največ alterjev v informacijskem omrežju (ali tretjem krogu) mladi, stari med 13 in 19 let, ki imajo v povprečju v tem krogu vsaj 2 alterja. Najmanj pa starostniki (80-93 let), ki imajo v tretjem krogu povprečno malo več kot 1 alterja (vse v Antonucci 2004, 360). Rezultati te raziskave so pokazali, da se v zunanjem krogu omrežja nahaja najmanjše število alterjev. Omeniti je treba tudi raziskavo Antonuccijeve, H. Akiyame in Lansfordove,¹³ kjer so ugotovili, da je v tretjem krogu egov, starih med 50 in 95 let, povprečno število alterjev za moške 1,88 in za ženske 1,95.

Raziskava o socialnih omrežjih Ljubljancanov je pokazala, da imajo starejši anketiranci v povprečju manjša omrežja socialne opore kot mlajši anketiranci, najmanjša omrežja pa naj bi zanimivo imeli tisti med 47 in 52 letom starosti (Kogovšek in drugi 2003, 191). Nekatere raziskave se pokazale ravno nasprotno. Rezultati raziskave, ki sta jo leta 1998 naredila Puglies in Shook, kažejo na to, da število bližnjih vezi narašča z leti (Ajrouch in drugi 2001, 113). Kljub temu *glede na teoretska izhodišča predvidevamo, da starost ega vpliva na velikost informacijskega omrežja in tretjega kroga (H1).*

*Starost vpliva tudi na bližnje vezi,*¹⁴ katerih število se s starostjo večja, in na pogostost stikov z alterji omrežja, saj imajo mlajši pogostejše stike kot starejši. Prav tako se je izkazalo, da so sorodniki večkrat zastopani v omrežjih mlajših in starejših egov, kot v omrežjih tistih v srednjih letih (vse v Ajrouch in drugi 2001, 113). Raziskave o povezanosti so pokazale, da so zgodnje vezi trajne na dolgi rok in bistveno vplivajo na posameznikovo izkušnjo pri kasnejših vezeh. Tako je v zgodnjem otroštvu najpogostejša in najmočnejša vez mati-otrok, ki je normalno razširjena še na očeta, stare starše in ostalo sorodstvo. V poznem otroštvu in skozi odraščanje se socialne vezi razširijo in vključujejo še vrstnike in prijatelje. Še kasneje so v posameznikovo omrežje vključeni partner, otroci, sodelavci in vnuki (vse v Antonucci in drugi 2004, 354-355). Do podobnih zaključkov so prišle tudi Kogovškova in druge v raziskavi o socialni opori Ljubljancanov. Podreberškova je ugotovila, da največji delež vezi v omrežju predstavljajo prijatelji (38%) (Podreberšek 2005, 76). Ti so eden najpomembnejših virov

¹² Raziskava Attachment And Close Relationships Across The Life Span.

¹³ Angl. Negative Effects of Close Social Relations.

¹⁴ Demografske značilnosti anketirancev vplivajo na velikost in na sestavo egocentričnih omrežij, kjer v prvi vrsti vezi ločimo na sorodstvene in nesorodstvene. Sorodstvene vezi predstavljajo starši, bratje in/ali sestre, otroci in drugi širši sorodniki, nesorodstvene pa sosedje, znanci, sodelavci, prijatelji in profesionalci.

opore. Zanimiv je tudi pojav starostne homofilije,¹⁵ ki se ga opazi predvsem pri mlajših in najstarejših egih. Tudi sami *predvidevamo, da informacijsko oporo egu večinoma nudijo alterji, ki so enake starosti kot ego (H2).*

Iz članka Kogovškove in Hlebčeve (2008) je razvidno, da največ informacijske opore egu nudijo bližnji sorodniki, partner, prijatelji in starši (glej prilogo b). V raziskavi »Mexican American Family Processes: Nurturing, Support, and Socialization« je večina vprašanih odgovorila, da večino informacijske opore pričakujejo s strani družine (kar 25 od 30 anketirancev), trije od prijateljev, eden od zdravnika in prav tako eden od verskega predstavnika (Niska 1999, 140). V ameriški raziskavi kjer so se ukvarjali s socialno oporo moških srednjih let, obolelih za rakom na prostati,¹⁶ so ugotovili, da se samo 1 % moških zajetih v študiji po informacijsko oporo najprej obrne na družino, v 16 % pa so informacijsko oporo glede zdravljenja dobili tudi s strani partnerja ali člana družine in ne samo od zdravniškega osebja (glej prilogo a) (Thomas in drugi 2008, 6). V Avstraliji je bila leta 2007 izvedena raziskava (med lokalnimi in internacionalnimi univerzitetnimi študenti prvih letnikov) o prilagoditvi in tipih opore. Za vse študente so bili glavni vir opore profesionalci (58,6 %), sledijo jim prijatelji (28,0 %), nihče (7,5 %), partnerji (3,8 %) in družina (2,1 %) (Ramsay in drugi 2007, 256). Glede na dosedanje raziskave *predvidevamo, da so najboljši ponudniki informacijske opore prijatelji, sodelavci, znanci in profesionalci (H3).* Prav tako *glede na teoretska izhodišča predvidevamo, da se alterji, ki nudijo informacijsko oporo, večinoma nahajajo v tretjem krogu (H4).*

Zavedati se moramo, da starost ni edini dejavnik, ki vpliva na velikost omrežja, ampak je to med drugim tudi *spol* ega. Glede na dosedanje raziskave spol nima večjega vpliva na nobeno drugo značilnost omrežja razen na velikost (Ajrouch in drugi 2001, 113). Ženske imajo veliko večja in bolj raznolika omrežja, z več ljudmi, ki so jim posebej blizu, kot moški (Antonucci in Akiyama v Ajrouch in drugi 2005, 312). To je potrdila tudi raziskava o socialni opori Ljubljancanov, kjer se je izkazalo, da imajo ženske (povprečno 5,8 alterja) večja omrežja kot moški (povprečno 5,47 alterja), čeprav nekatere raziskave ugotavljajo ravno obratno, oziroma ne zaznajo nobenih razlik med spoloma (Kogovšek in drugi 2003,

¹⁵ Starostna homofilija je nagnjenost k izbiri prijateljev, ki so približno iste starosti kot mi sami (Hlebec in Kogovšek 2006, 59).

¹⁶ Raziskava »Is Social Support From Family Associated With PSA Testing?«.

191). Tako je denimo Podreberškova ugotovila, da v njenem primeru ni zaznati statistično značilnih razlik pri velikosti omrežja glede na spol anketiranca (Podreberšek 2005, 61).

Zanimivo je, da večina raziskav ne zazna vpliva spola na velikost informacijskega omrežja ali tretjega kroga. Tudi Antonucci, Akiyama in Takahashi so pri primerjavi med Japonsko in ZDA predvideli, da bo v velikosti tretjega kroga, malo razlik med državama glede na spol (Antonucci in drugi 2004, 355). Kljub temu *predvidevamo, da se bodo v velikosti informacijskega omrežja pokazale razlike med spoloma (H5)*.

Čeprav naj spol ne bi vplival na sestavo omrežja je Iglčeva ugotovila, da moški težijo k večjemu številu nesorodstvenih vezi, kot ženske (Iglč 1988, 87). Po drugi strani pa v isti raziskavi, o omrežjih Jugoslovanov, ugotovi, da imajo tako moški kot ženske v svojem omrežju visok delež partnerjev in prijateljev (Iglč 1988, 89). Za moške je značilno tudi to, da imajo v omrežju večje število sodelavcev kot ženske, medtem ko imajo ženske več stikov z otroki in bližnjimi sorodniki (Ajrouch in drugi 2005, 311).

Pomembne dejavnik, ki vpliva na velikost in sestavo omrežja je *izobrazba*. Velikost omrežja namreč narašča z izobrazbo (Kogovšek in drugi 2003, 191). Raziskave kažejo tudi na to, da ima izobrazba pozitiven vpliv na velikost tretjega kroga (Antonucci in drugi 1998, 381). Tako kot velja, da imajo bolj izobraženi večja omrežja, velja tudi, da prejemajo več informacijske opore kot manj izobraženi in imajo več alterjev v tretjem krogu. Zanimivo je, da Podreberškova ni prišla do podobnih rezultatov, saj v njenem primeru ni razlik v velikosti omrežja med egi z osnovnošolsko izobrazbo in tistimi z najvišjo stopnjo izobrazbe (Podreberšek 2005, 62).

Pri socialni opori Ljubljancanov je povprečna velikost omrežja ega s poklicno šolo 5,22 alterja, medtem ko ima ego z višjo šolo ali več povprečno v svojem omrežju 5,84 alterja. Do podobnega rezultata pride tudi Iglčeva (1988), saj rezultati pokažejo, da imajo tisti z najvišjo izobrazbo v povprečju enega člana več v omrežju kot tisti z nedokončano osnovno šolo. Tudi sami *pričakujemo, da bodo višje izobraženi egi imeli večje število alterjev v informacijskem omrežju, kot tisti z nižjo izobrazbo (H6)*.

Zanimivo je, da tudi pri izobrazbi lahko prihaja do različnih rezultatov. Tako so Kuzbansky in drugi (1998) prišli do zaključka, da pri ljudeh starih med 70 in 79 let nižja stopnja

izobrazbe vodi k večjim omrežjem (Ajrouch in drugi 2005, 311). Višja stopnja izobrazbe je povezana tudi z bolj razpršenimi omrežji in omrežji, ki ne temeljijo toliko na družinskih in sorodstvenih vezeh (Ajrouch in drugi 2005, 311). Izobraženi ljudje poznajo več ljudi in zato svoje omrežje širijo izven družine in sorodnikov.

Nekatere raziskave kot pomembne dejavnike vključujejo še geografsko oddaljenost, zakonski stan in raso (predvsem ameriške). Tako naj bi temnopolti denimo imeli manjša omrežja. Izmenjava opore je recimo veliko večja pri temnopoltih Američankah, ki so starejše, kot pri tistih v srednjih letih (Ajrouch in drugi 2001, 114).

Hierarhični model predpostavlja, da osebne (starost, spol) in situacijske (kulturne) karakteristike bistveno vplivajo na socialne relacije (Antonucci in drugi 2004, 354). Podreberškova je v svojem diplomskem delu ugotovila, da metoda treh koncentričnih krogov presega kulturne, starostne, življenjske in krizne situacije. Čeprav z drugo metodo, so tudi Kogovškova in druge v raziskavi o socialni opori Ljubljančanov ugotovile, da sta velikost in sestava omrežij socialne opore v različnih življenjskih obdobjih in glede na socialnodemografske značilnosti pri Ljubljančanih in Slovencih podobne kot pri drugih (npr. Wellman 1979, Marsden 1979, Burt 1991, van der Poel 1993) (Kogovšek in drugi 2003, 189). Zato glede na zgornje raziskave *pričakujemo, da bodo rezultati naše analize o velikosti in sestavi egocentričnega omrežja primerljivi s podatki iz ZDA (H7).*

Zaradi boljše preglednosti, na tem mestu še enkrat navajamo hipoteze zastavljene tekom naloge.

(H1) Glede na teoretska izhodišča predvidevamo, da starost ega vpliva na velikost informacijskega omrežja in tretjega kroga.

(H2) Predvidevamo, da informacijsko oporo egu večinoma nudijo alterji, ki so enake starosti kot ego.

(H3) Predvidevamo, da so najboljši ponudniki informacijske opore prijatelji, sodelavci, znanci in profesionalci.

(H4) Glede na teoretska izhodišča predvidevamo, da se alterji, ki nudijo informacijsko oporo, večinoma nahajajo v tretjem krogu.

(H5) Glede na literaturo predvidevamo, da se bodo v velikosti informacijskega omrežja pokazale razlike med spoloma.

(H6) Pričakujemo, da bodo višje izobraženi egi imeli večje število alterjev v informacijskem omrežju, kot tisti z nižjo izobrazbo.

(H7) Pričakujemo, da bodo rezultati naše analize o velikosti in sestavi egocentričnega omrežja primerljivi s podatki iz ZDA.

5 Analiza sekundarnih podatkov

Za analizo bomo uporabili sekundarne podatke, ki so bili zbrani pri predmetu Analiza socialnih omrežij v študijskem letu 2007/2008. Anketiranje je bilo izvedeno osebno na terenu, vprašalnik se je reševalo na papirju. Podatke se je vnašalo ročno s pomočjo programskega paketa SPSS. Zanimale so me značilnosti (spol, starost in vrsta odnosa) alterjev, ki se nahajajo v tretjem krogu omrežja in tistih, ki dajejo informacijsko oporo. Primerjala bom tudi značilnosti egov (spol, izobrazba in starost) z dobivanjem informacijske opore in tretjim krogom njihovega omrežja.

5.1 Opis vzorca in demografski podatki anketirancev

Pri zbiranju podatkov je bilo anketiranih 558 egov ($n = 558$), od tega 47 % moških in 53 % žensk, torej sta bila oba *spola* enakovredno zastopana. V vzorcu je po *starosti* zastopanih največ egov med 16 in 29 letom (36,2 %), najmanj pa starejših od 60 let. Večina egov živi v *gospodinjstvu* s 4 člani (38,4 %), sledijo jim tisti s 3 člani (18,1 %), največje navedeno število članov v gospodinjstvu je 9, kar velja za 0,9 % egov. Prav tako je nizek odstotek tistih, ki v gospodinjstvu živijo sami, saj je takih le 5,4 %. Pri *kraju bivanja* se je izkazalo, da največ egov živi v manjšem mestu ali kraju (28,5 %) ali v večjem mestu (25,4 %). Nekaj manj jih je iz strnjenih vasi (24,9 %), sledijo jim tisti iz predmestja ali z obrobja večjega mesta (14,3 %), najmanj pa jih je iz razpršenih podeželskih vasi (6,8 %). Pri *izobrazbi* ima večina egov srednješolsko izobrazbo (61,7 %), najmanj pa je tistih z magisterijem ali doktoratom (za vse glej prilogo c).

5.2 Rezultati in preverjanje hipotez

Pri analizi se bomo najprej posvetili velikosti omrežja glede na spol, starost in izobrazbo ega. Ker pa nas bolj kot to zanimajo posamezni deli omrežja, bo temu sledila analiza informacijskega omrežja glede na enake demografske značilnosti ega in nato še tretjega kroga omrežja. To nam bo omogočalo boljšo primerjavo z že narejenimi raziskavami. Na koncu smo analizirali še sestavo informacijskega omrežja in sestavo tretjega kroga egocentričnega omrežja.

Za analizo egocentričnega omrežja smo uporabili funkcijo aggregate v SPSSu, saj je potrebno združiti podatkovni bazi egov in alterjev v skupno bazo. Za preverjanje domnev, oziroma hipotez smo uporabili podprogram ANOVA.

Pri merjenju *starosti* smo ege razdelili na štiri starostne razrede. Največ jih je v prvem (16-29 let) 36,2 % in tretjem (45-59 let) starostnem razredu 32,4 %. Sledi drugi starostni razred (30-44) s 17,2 %, za malenkost manj pa jih je v četrtem starostnem razredu (60+) in sicer 14,2 % .

Tako kot pri starosti smo tudi pri *izobrazbi* podatke »rekodirali« v nove razrede. Nedokončano osnovno šolo in osnovno šolo smo združili v osnovnošolsko izobrazbo; poklicno, strokovno šolo in gimnazijo smo združili v srednješolsko izobrazbo. Sledijo tisti, ki so diplomirali, kamor smo združili ege z visoko, višjo šolo, akademijo ali fakulteto. V zadnjem razredu smo pustila tiste z najvišjo možno izobrazbo (magisterij ali doktorat). Pri izobrazbi ima večina egov srednješolsko izobrazbo (61,7 %), sledijo tisti, ki so diplomirali (23,1 %). Takih z osnovnošolsko izobrazbo je 11,9 %, z magisterijem ali doktoratom pa le 3,1 %.

Kode odnosov smo »rekodirali« v naslednje razrede: mož/žena/partner v mož/žena/partner; mama, oče v starši; hči, sin v otroci; sestra, brat v brat/sestra; drug sorodnik v drug sorodnik; prijatelj v prijatelj; znanec v znanec; sosed v sosed; sodelavec v sodelavec in duhovnik, zdravnik, psiholog/ psihiater, pravnik, kdo iz socialne službe, patronažna sestra ter nekdo, ki mu plačate za pomoč v profesionalce.

Tabeli 5.1 in 5.2 se nanašata na velikost celotnega egocentričnega omrežja glede na demografske značilnosti ega.

Tabela 5. 1: Velikost egocentričnega omrežja

N	558
Manjkajoče vrednosti	0
Povprečna vrednost	12,42
Srednja vrednost	11,00
Standardni odklon	5,96
Minimum	2
Maksimum	49

Iz tabele 5.1 je razvidno, da je v našem primeru ego imel povprečno 12,42 alterja v svojem omrežju. Najmanjše navedeno število alterjev v omrežju je bilo 2 in največ kar 49. Se pravi, da se tudi v Sloveniji povprečna velikost egocentričnega omrežja giblje med 10 in 20 alterjev, tako kot je to glede na literaturo značilno za zahodne države.

Če primerjamo velikost omrežja glede na spol, lahko opazimo razlike med moškimi in ženskami. To kar sta ugotovila Antonuccijska in Akiyama, je razvidno tudi iz spodnje tabele (zabela 5.2). Ženske imajo v povprečju večja omrežja (12,90 alterja) od moških (11,89 alterja) in sicer je razlike v povprečju za več kot enega alterja. Glede na to, da je stopnja značilnosti pri spolu manjša od 5%, lahko posplošimo, da spol vpliva na velikost omrežja.

Tabela 5. 2: Velikost egocentričnega omrežja glede na spol, starost in izobrazbo

	N	Povprečna vrednost	Standardni odklon	Standardna napaka	Minimum	Maksimum
SPOL*						
Moški	262	11,89	5,96	0,37	2	39
Ženske	296	12,9	5,92	0,34	2	49
Skupaj	558	12,42	5,96	0,25	2	49
STAROST**						
16-29	202	12,87	5,72	0,40	2	39
30-44	96	12,41	7,46	0,76	3	49
45-59	181	12,09	5,02	0,37	2	34
60+	79	12,06	6,49	0,7	2	38
Skupaj	558	12,42	5,96	0,25	2	49
IZOBRAZBA***						
Osnovnošolska	57	11,58	4,70	0,62	3	25
Srednješolska	368	12,28	5,83	0,30	2	39
Diplomirani	118	13,04	6,69	0,62	2	49
Magisterij ali doktorat	15	14,40	6,98	1,80	4	29
Skupaj	558	12,42	5,96	0,25	2	49

* p = 0,044

** p = 0,576

*** p = 0,232

Tako kot v večini drugih raziskav tudi tu pridemo do zaključka (npr. Ajrouch, Marsden 1987, Kogovšek in drugi 2003), da imajo mlajši egi večja omrežja kot starejši. Mladi med 16 in 29 letom imajo v povprečju v svojem omrežju 12,87 alterja, tisti stari med 30 in 44 let pa imajo v omrežju povprečno 12,41 alterja. Najnižje povprečje dosežejo egi stari nad 60 let (12,06

alterja), ki pa je le za malenkost nižje od povprečja tistih, ki so stari med 45 in 59 let (12,09 alterja).

Razlike so se pokazale tudi pri izobrazbi, saj imajo daleč največja omrežja tisti egi z najvišjo izobrazbo, z magisterijem ali doktoratom in sicer v povprečju kar 14,40 alterja. Najnižja pa tisti z osnovnošolsko izobrazbo, kjer je povprečje 11,58 alterja. To je za skoraj 3 alterje manj kot pri egih z najvišjo izobrazbo. Egi s srednješolsko izobrazbo imajo v povprečju 12,28 alterja v omrežju, diplomirani pa 13,04. Do podobnih rezultatov so prišli tudi v raziskavi o socialni opori Ljubljancev in Igličeva (1988).

Glede na zgornje rezultate, ki so podobni tako rezultatom raziskav iz tujine, kot pri nas opravljenih raziskav, lahko sprejemem hipotezo (H7): *»Pričakujemo, da bodo rezultati naše analize o velikosti in sestavi egocentričnega omrežja primerljivi s podatki iz ZDA«*.

Naslednji dve tabeli predstavljata velikost informacijskega omrežja glede na demografske značilnosti ega.

Tabela 5. 3: Informacijsko omrežje

N	557
Manjkajoča vrednost	1
Povprečna vrednost	3,68
Srednja vrednost	3,00
Standardni odklon	2,73
Minimum	0
Maksimum	16,00

Tabela 5.3 nam prikazuje, da ima ego v povprečju na razpolago 3,68 alterjev, ki mu nudijo informacijsko oporo. Kar je več kot so ugotovile Kogovškova in druge v raziskavi o socialni opori Ljubljancev, kjer je ta vrednost znašala 1,93 alterja, vendar je bil v njihovem primeru uporabljen drugačen pristop. Več kot petina egov (21,3 %) ima v svojem omrežju 3 alterje, ki jim nudijo informacijsko oporo. Kar 7,5 % egom informacijska opora ni nudena s strani nobenega alterja v njihovem omrežju. Najvišje število alterjev, ki nudijo informacijsko oporo je 16, vendar jih je toliko navedel le 1 ego (glej prilogo d).

Iz tabele 5.4 je razvidno, da imajo ženske večje informacijsko omrežje, torej prejmejo več informacijske opore, kot moški. Ženske imajo v povprečju v omrežju 3,76 alterja, ki jim nudi tovrstno oporo, moški pa 3,58. Kljub vsemu pa je ta razlika premajhna, da bi lahko na celotno populacijo posplošili, da spol vpliva na velikost informacijskega omrežja. Statistična značilnost je namreč višja od 0,05, zato ne sprejmemo hipoteze (H5): »Glede na literaturo predvidevamo, da se bodo v velikosti informacijskega omrežja pokazale razlike med spoloma«.

Zanimivo je, da se razlika med spoloma pri primerjavi na celem egocentričnem omrežju izkaže za statistično značilno (glej tabelo 5.2). Se pravi da spol vpliva na velikost celotnega egocentričnega omrežja, na velikost informacijskega omrežja pa ne v tolikšni meri.

Tako kot pri celotnem omrežju imajo tudi v informacijskem najvišje povprečje alterjev mladi med 16 in 29 letom in sicer 4,32 alterja. Nato pa velikost linearno upada s starostjo. Egi med 30 in 44 letom imajo v povprečju 3,86 alterja, ki jim nudi informacijsko oporo, pri tistih v srednjih letih (45-59 let) pa je povprečje še nižje in znaša 3,25 alterja. Najnižje povprečje imajo egi stari nad 60 let in sicer 2,80 alterja.

Tabela 5. 4: Velikost informacijskega omrežja glede na spol, starost in izobrazbo

	N	Povprečna vrednost	Standardni odklon	Standardna napaka	Minimum	Maksimum
SPOL*						
Moški	261	3,58	2,60	0,16	0	14
Ženske	296	3,76	2,84	0,16	0	16
Skupaj	557	3,68	2,73	0,12	0	16
STAROST**						
16-29	201	4,32	2,89	0,20	0	15
30-44	96	3,86	2,75	0,28	0	13
45-59	181	3,25	2,36	0,18	0	13
60+	79	2,80	2,71	0,30	0	16
Skupaj	557	3,68	2,73	0,12	0	16
IZOBRAZBA***						
Osnovnošolska	57	2,47	2,78	0,37	0	14
Srednješolska	367	3,87	2,74	0,14	0	16
Diplomirani	118	3,46	2,32	0,21	0	13
Magisterij ali doktorat	15	5,20	3,63	0,94	0	13
Skupaj	557	3,68	2,73	0,12	0	16

* p = 0,435

** p = 0

*** p = 0

Pri izobrazbi prav tako velja, da višja kot je, več informacijske opore prejme posameznik. Vendar pa v našem primeru velikost informacijskega omrežja ne raste enakomerno z višino izobrazbe, saj imajo egi s srednješolsko izobrazbo (3,87 alterja) višje povprečje od tistih, ki so diplomirali (3,46 alterja). Egi z osnovnošolsko izobrazbo imajo v povprečju le 2,47 alterja, ki jim nudi informacijsko oporo, egi z najvišjo izobrazbo pa kar 5,20 alterja. Kar sovpada s teorijo, ki pravi, da imajo višje izobraženi egi večja in bolj razpršena omrežja, saj poznajo bistveno več ljudi kot manj izobraženi ljudje. Glede na rezultate v zgornji tabeli lahko sprejemem hipotezo (H6): »Pričakujemo, da bodo višje izobraženi egi imeli večje število alterjev v informacijskem omrežju, kot tisti z nižjo izobrazbo«.

Spodaj navedeni podatki veljajo za velikost tretjega kroga egocentričnega omrežja glede na demografske značilnosti ega. Iz teh podatkov je razvidno (glej prilogo d), da ima večina egov 2 ali 3 alterje v tretjem krogu omrežja, oziroma v povprečju 2,49, kar je podobno rezultatom T. Antonucci, Akiyame in Lansfordove.

Tabela 5. 5: Velikost tretjega kroga

N	556
Manjkajoče vrednosti	2
Povprečna vrednost	2,49
Srednja vrednost	2,50
Standardni odklon	1,75
Minimum	0
Maksimum	8

Iz tabele 5.6 je razvidno, da tudi v primeru, če primerjamo demografske spremenljivke egov, pridemo do podobnih rezultatov, kot pri celotnem egocentričnem omrežju in informacijskem omrežju, ki je kot tretji koncentrični krog le izsek prvega.

Tabela 5. 6: Velikost tretjega koncentričnega kroga glede na spol, starost in izobrazbo

	N	Povprečna vrednost	Standardni odklon	Standardna napaka	Minimum	Maksimum
SPOL*						
Moški	261	2,37	1,79	0,11	0	7
Ženske	295	2,60	1,71	0,10	0	8
Skupaj	556	2,49	1,75	0,07	0	8
STAROST**						
16-29	200	2,78	1,74	0,12	0	8
30-44	96	2,16	1,76	0,18	0	7
45-59	181	2,62	1,80	0,13	0	7
60+	79	1,90	1,42	0,16	0	7
Skupaj	556	2,49	1,75	0,07	0	8
IZOBRAZBA ***						
Osnovnošolska	57	2,14	1,52	0,20	0	6
Srednješolska	366	2,49	1,74	0,09	0	8
Diplomirani	118	2,64	1,85	0,17	0	7
Magisterij ali doktorat	15	2,67	1,91	0,49	0	6
Skupaj	556	2,49	1,75	0,07	0	8

* $p = 0,119$

** $p = 0$

*** $p = 0,342$

Ženske imajo ponovno višjo povprečno vrednost, kot moški, saj imajo v povprečju 2,60 alterja v zunanjem krogu, moški pa 2,37.

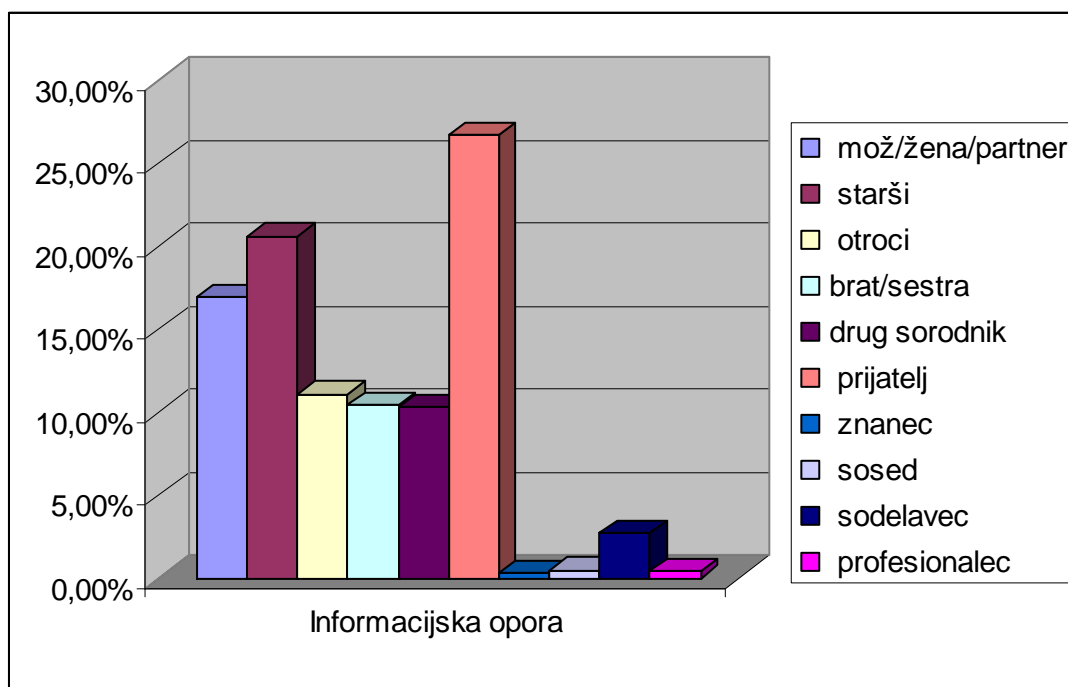
Pri starosti zopet zaznamo upad števila alterjev s staranjem. Egi med 16 in 29 letom imajo najvišje povprečje alterjev v tretjem krogu in sicer 2,78, zanimivo je, da jim sledijo egi stari med 45 in 59 let s povprečno 2,62 alterja v tretjem krogu. Egi stari med 30 in 44 letom imajo v povprečju 2,16 alterja v tretjem krogu, najnižje povprečje pa zopet dosežejo starejši od 60 let in sicer le 1,90 alterja.

Podatki iz tabele 5.4 in iz tabele 5.6 nam kažejo, da ima starost ega močan vpliv tako na velikost informacijskega omrežja, kot na velikost tretjega kroga, kar glede na rezultate lahko posplošimo na celotno populacijo in sprejmemo zastavljeno hipotezo (H1): »Glede na teoretska izhodišča predvidevamo, da starost ega vpliva na velikost informacijskega kroga in tretjega kroga.«

Pri izobrazbi razlike niso tako velike kot bi pričakovali. Še vedno pa najvišje povprečje dosegajo najvišje izobraženi in sicer 2,67 alterja in najnižje povprečje tisti z zgolj osnovnošolsko izobrazbo (2,14 alterja). Diplomirani ne zaostajajo veliko za egi z magisterijem ali doktoratom, saj je njihovo povprečje 2,64 alterja, povprečje egov s srednješolsko izobrazbo pa znaša 2,49 alterja.

Pri sestavi informacijskega omrežja in tretjega kroga smo se zaradi boljše predstave odločili, da podatke podamo v grafih. Tako imamo najprej podatke o ponudnikih informacijske opore, ki smo jih primerjali tudi po spolu. Zanimalo nas je tudi, ali egi v informacijsko omrežje izbirajo ljudi enake starosti. Sledi še sestava tretjega kroga in primerjava obeh omrežij.

Graf 5. 1: Ponudniki informacijske opore

Iz grafa 5.1 je razvidno, da največ informacijske opore nudijo prijatelji (26,7 %), sledijo jim starši (20,6 %) in partner (16,9 %). Najmanj informacijske opore egu nudijo znanci (0,3 %), profesionalci (0,4 %) in sosedje (0,5 %).

Tabela 5.7 prikazuje ponudnike informacijske opore glede na spol ega. Tako moški kot ženske največ tovrstne opore prejemajo od prijateljev. Kar 10,5 % žensk informacijsko oporo prejema od partnerja, pri moških je odstotek precej nižji (5,8 %). Zanimivo, da so rezultati pri

starših in otrocih tako za moške kot za ženske zelo podobni. Večja razlika se kaže pri sodelavcih in sosedih, od katerih več informacijske opre prejmejo moški.

Tabela 5. 7: Ponudniki informacijske opore glede na spol ega

Ponudnik opore	Moški		Ženske	
	Frekvenca	Odstotki (%)	Frekvenca	Odstotki (%)
Mož/žena/partner	15	5,8	31	10,5
Starši	25	9,6	28	9,5
Otroci	33	12,7	37	12,5
Brat/sestra	25	9,6	24	8,1
Drug sorodnik	44	16,9	54	18,2
Prijatelj	91	35,0	95	32,1
Znanec	4	1,5	6	2,0
Sosed	11	4,2	8	2,7
Sodelavec	12	4,6	11	3,7
Profesionalec	0	0	2	0,7
Skupaj	260	100	296	100

Glede na rezultate grafa 5.1 in zgornje tabele, ne morem sprejeti zastavljene hipoteze (H3): *»Predvidevamo, da so najboljši ponudniki informacijske opore prijatelji, sodelavci, znanci in profesionalci«.*

Podatki so pokazali, da informacijsko oporo v največji meri nudijo prijatelji, starši in partnerji. Torej emocionalno bližji alterji kot je bilo pričakovano. Rezultati so glede na teorijo podobni le v primeru prijateljev, ki naj bi bili eden boljših ponudnikov informacijske opore. Res pa je, da prijatelji predstavljajo alterje, ki egu nudijo različne vrste razsežnosti opore. Starši se morda v našem primeru kot dober vir informacijske opore izkažejo, ker več kot tretjino egov predstavljajo mladi med 16 in 29 letom, ki imajo ponavadi še precej pogoste stike s starši.

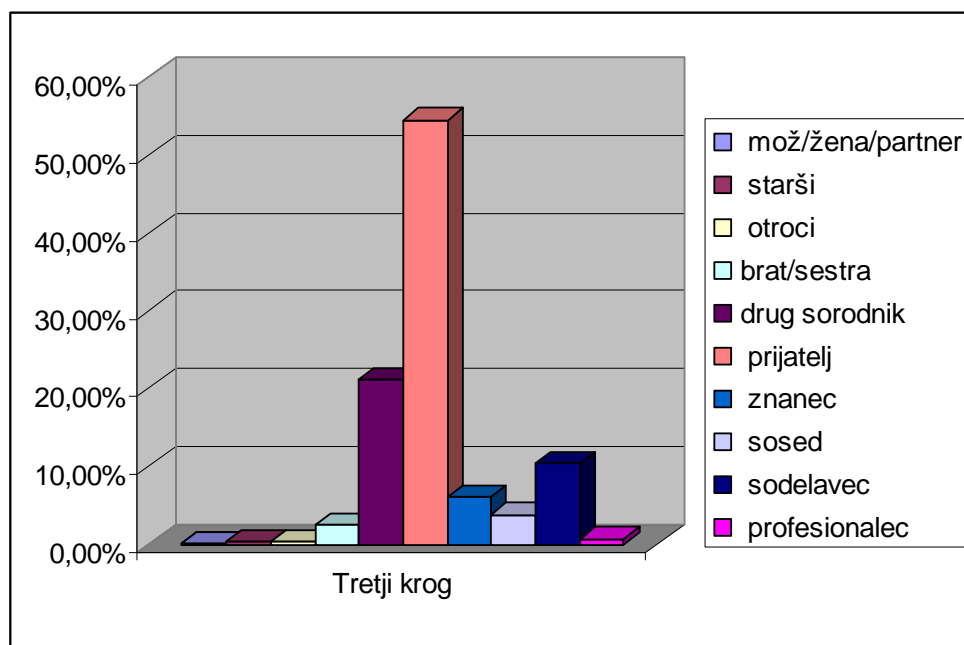
V našem primeru znanci, sosedje, sodelavci in profesionalci dajejo zanemarljivo malo informacijske opore egom. Čeprav v raziskavah, ki sicer uporabljajo drugo metodologijo zasledimo, da so vsaj profesionalci zelo pomemben vir opore. Še posebej pri težjih bolnikih, kjer tovrstno oporo v največji meri nudi medicinsko osebje.

Tabela 5. 8: Starost alterjev, ki nudijo informacijsko oporo, glede na starost ega

Starost alterja	Starost ega							
	16-29 let		30-44 let		45-59 let		60+	
	Frekvenca	Odstotki (%)	Frekvenca	Odstotki (%)	Frekvenca	Odstotki (%)	Frekvenca	Odstotki (%)
Mlajši	83	41,3	29	30,2	63	34,8	23	29,1
Prib. enakih let	59	29,4	41	42,7	68	37,6	31	39,2
Starejši	59	29,4	26	27,1	50	27,6	25	31,6
Skupaj	201	100	96	100	181	100	79	100

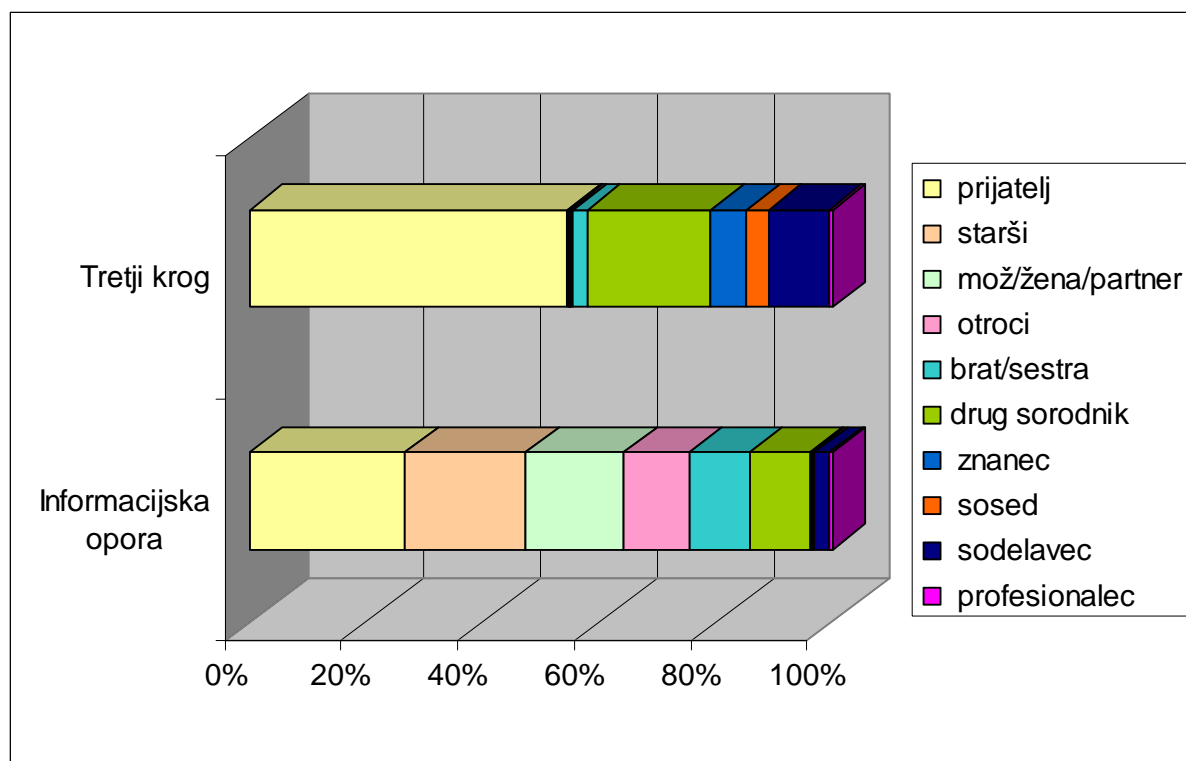
Zgornja tabela kaže na to, da mlajši informacijsko oporo v največji meri dobijo od alterjev, ki so mlajši od njih (41,3 %). V vseh ostalih starostnih razredih pa se kaže pojav starostne homofilije, saj največkrat egom informacijsko oporo nudijo alterji, ki so približno enakih let kot ego. Najvišji odstotek pri alterjih približno enakih let dosežejo egi stari med 30 in 44 let in sicer 42,7 %. Glede na zgornje rezultate lahko sprejemem hipotezo (H2): »Predvidevamo, da informacijsko oporo egu večinoma nudijo alterji, ki so enake starosti kot ego«.

Graf 5. 2: Alterji v tretjem krogu

Več kot polovico alterjev, ki se nahajajo v zadnjem, tretjem koncentričnem krogu predstavljajo prijatelji, kar 54,50 %. Sledijo jim drugi sorodniki z 21,20 %, sodelavci z 10,30% in znanci s 6 %. Zanimarjive odstopke pa zasedejo mož/žena/partner, starši, otroci in profesionalci.

Graf 5. 3: Primerjava informacijskega omrežja in tretjega kroga glede na sestavo

Graf 5.3 nam prikazuje primerjavo med informacijskim omrežjem in tretjim krogom glede na sestavo. Kot lahko vidimo, se v našem primeru tretji krog in informacijsko omrežje ne pokrivata, saj se sestava enega in drugega precej razlikujeta. Poudariti je potrebno tudi to, da je informacijsko omrežje po sestavi mnogo bolj raznoliko kot tretji krog omrežja, saj je v prvem primeru zastopanih več različnih ponudnikov opore. Če v tretjem krogu prevladujejo prijatelji in jim sledi še drug sorodnik in sodelavci, je nudenje informacijske opore egu bolj razpršeno, saj ni tako zelo omejeno le na eno skupino alterjev.

Druži ju samo ena skupna točka in sicer prijatelji, ki so v obeh primerih najbolj zastopani ponudnik opore. Če so poleg prijateljev pri informacijski opori močno zastopani še starši, partner, otroci in brat ali sestra, jih v tretjem krogu skoraj ni moč zaslediti. So pa v tretjem krogu močnejše zastopani emocionalno bolj oddaljeni alterji, kot so drug sorodnik, znanec in sosed, ki pa jih je mnogo manj v informacijskem omrežju.

Upoštevajoč podatke za sestavo informacijskega omrežja in tretjega kroga, ne morem sprejeti hipoteze (H4): *«Glede na teoretsko izhodišče predvidevamo, da se alterji, ki nudijo informacijsko oporo večinoma nahajajo v tretjem krogu.»*

6 Sklep

Čeprav empirične ugotovitve kažejo na to, da ženske prejmejo več opore kot moški in je več tudi nudijo, je naša analiza pokazala na precejšno enakost med spoloma. Glede na ostale raziskave lahko tudi sami potrdimo, da velikost omrežja upada s starostjo in narašča z izobrazbo. Sicer ne nujno linearno, vendar pa so razlike med mlajšimi in starejšimi egi in med tistimi z nižjo in najvišjo izobrazbo več kot očitne. Tako je povprečna razlika v velikosti informacijskega omrežja med egom z osnovnošolsko izobrazbo in tistim z najvišjo možno izobrazbo (magisterij ali doktorat) skoraj 3 alterje. V celotnem egocentričnem omrežju ta razlika v povprečju znaša skoraj 2 alterja.

Če pogledamo celotno egocentrično omrežje, lahko vidimo, da število alterjev v omrežju s starostjo linearno upada, se pravi, da je najvišje pri najmlajši starostni skupini (16-29 let) nato pa je z leti vse nižje. Upad je izrazit tudi v informacijskem omrežju in v tretjem krogu, vendar ni linearen. V obeh primerih imajo najvišje povprečje še vedno najmlajši egi, a imajo v informacijskem omrežju starejši od 60 let višje povprečje kot egi stari med 45 in 59 let.

Za najboljše ponudnike informacijske opore so se po pričakovanjih izkazali prijatelji, ki tudi sicer egu nudijo oporo skozi celotno življenjsko obdobje. Vendar pa kljub temu nismo mogli sprejeti hipoteze (H3), saj se je izkazalo, da ostale emocionalno bolj oddaljene vezi v našem primeru tovrstne opore ne nudijo. Kljub temu, da raziskave večinoma informacijsko oporo povezujejo s sosedi, sodelavci, znanci in profesionalci, so ti pri analizi dosegli zanemarljive deleže.

Največ preglavic nam je povzročila hipoteza (H2), saj je prišlo do razhajanj med teorijo in dobljenimi podatki. Na koncu smo hipotezo zavrnilo, saj se informacijsko omrežje in tretji krog glede na ponudnike opore v mojem primeru razlikujeta. Če v prvem zaznamo precejšno oporo partnerjev, staršev in otrok, v tretjem krogu teh ponudnikov skoraj ni zaznati. Ker v tretjem krogu ni prisotnih bližnjih vezi, po drugi strani pa tudi ne zelo oddaljenih, kot so recimo profesionalci, se večina ponudnikov skoncentrira na prijatelje, pri informacijskem omrežju pa prijatelji dosegajo okoli 30 % delež.

Pri primerjavi podatkov smo se največ opirali na dve raziskavi, ki sta primerjali osebna omrežja Japoncev in Američanov. Poudariti moram, da obe temeljita na hierarhičnem

pristopu, vendar imata tudi svoje posebnosti. Pri prvi raziskavi, kjer je šlo za primerjavo vzorcev starejših v ZDA in na Japonskem ni bila merjena informacijska opora, vendar smo jo vseeno vključili v nalogo, saj nam dobro pokaže na kaj moramo biti pozorni pri tovrstnih primerjavah. Prav tako se vzorec po starosti ni ujema z našim, saj so bili v omenjenem primeru zajeti le starostniki med 60. in 93. letom starosti.

Druga raziskava, ki se je ukvarjala s povezavami in bližnjimi vezmi skozi različna življenjska obdobja, je bila bolj zanimiva za primerjavo, saj je zajela vse starostne skupine. Posebej uporabno pa je bilo to, da je bila prikazana sestava omrežja glede na vse tri kroge (notranji, srednji in zunanji), pri čemer je mene posebej zanimal zunanji, tretji krog. Tako kot T. Antonucci, Akiyama in Takahashi smo tudi sami prišli do ugotovitve, da se v zunanjem krogu nahaja najmanjše število alterjev. V prvem in drugem krogu se nahaja v vsakem po nekaj več kot 30 % alterjev, v tretjem pa le 26,8 % (glej prilogo c). Ugotovili so tudi, da imajo starejši manj alterjev v tretjem krogu kot mlajši in da večino alterjev v tretjem krogu predstavljajo prijatelji (ne glede na življenjsko obdobje). Moramo poudariti, da v tej raziskavi ni bilo vključenih profesionalcev, ki naj bi po teoriji predstavljali znaten delež alterjev, tako v tretjem krogu, kot med tistimi, ki nudijo informacijsko oporo.

Večina ostalih raziskav kaže, da informacijsko oporo nudijo egi bolj oddaljeni alterji, velikokrat profesionalci. Vendar moramo vedeti, da gre večinoma za raziskave s področja medicine, ki zajemajo težje bolnike. To pomeni, da gre za specifične skupine ljudi, ki imajo zaradi situacije v kateri so se znašli drugačne potrebe in pričakovanja do svojih članov omrežja. Ker gre za različne vzorce je primerjava otežena.

Čeprav smo potrdili hipotezo (H7), da so dobljeni rezultati primerljivi z rezultati raziskav narejenih v ZDA, kar pomeni, da je metoda treh koncentričnih krogov primerna za merjenje egocentričnih omrežij v Sloveniji, bi bilo morda vseeno potrebno ločeno obravnavati omrežja, ki predstavljajo ljudi v nekaterih specifičnih življenjskih situacijah, od tistih, ki predstavljajo splošne vzorce egov.

Razlike, ki se kažejo v primerjavi naših rezultatov s predhodno narejenimi raziskavami, so lahko nastale tudi zaradi vzorca, ki smo ga uporabili. Kljub dobri porazdelitvi vzorca po starosti in spolu, ni nujno, da gre za reprezentativen vzorec.

Obe zgoraj navedeni raziskavi o primerjavah med Japonsko in ZDA imata skupno točko tudi v tem, da je pri obeh sodelovala Toni Antonucci, avtorica hierarhičnega modela. Morda bi bili rezultati drugačni, če bi za primerjavo vzeli raziskave, kjer ni bila prisotna Antonuccijeva. Ker je sama postavila pristop treh koncentričnih krogov, ga zna sama tudi najbolj optimalno uporabljati. Zato bi bilo zanimivo videti, kaj bi se zgodilo, če bi iste ege zajeli v raziskavi, ki bi jo vodil kdo drug. Ni namreč nujno, da vsi predstavniki stroke enako interpretirajo nek merski instrument. To bi bilo mogoče razširiti tudi na druge merske instrumente, ne samo na Antonuccijin generator imen, morda celo na tiste izven merjenj osebnih omrežij, ki se ukvarjajo z drugimi družbenimi vprašanji.

Tako kot je ugotovil že Takahashi (2002), bi se pri nadaljnjih raziskavah egocentričnih omrežij morali bolj posvečati podobnostim med različnimi kulturami in državami kot raznolikostim (Antonucci in drugi 2004, 366).

Zanimiva bi bila tudi primerjava, ne toliko med različnimi kulturami, ampak med modernimi in bolj tradicionalnimi družbami, ki jih lahko najdemo znotraj ene države, kjer imajo različne skupine različne življenjske izkušnje. Morda bi bilo za nadaljnja raziskovanja zanimivo tudi to, da bi se kdo lotil primerjave različnih skupin znotraj ene družbe. Razlike bi bile morda mnogo večje kot pri primerjavi posplošenih vzorcev med različnimi državami.

7 Literatura

Ajrouch, Kristine J., Toni C. Antonucci in Mary R. Janevic. 2001. Social Networks Among Blacks and Whites: The Interaction Between Race and Age. *Journal of Gerontology* 56 (2): 112-118. Dostopno prek: <http://psychsoc.gerontologyjournals.org/cgi/reprint/56/2/S112> (20. julij 2009).

Ajrouch, Kristine J., Alysia Y. Bandon in Toni C. Antonucci. 2005. Social Networks Among Men and Women: The Effects of Age and Socioeconomic Status. *Journal of Gerontology* 60 (6): 311-317. Dostopno prek: <http://psychsoc.gerontologyjournals.org/cgi/reprint/60/6/S311> (15. julij 2009).

Antonucci, Toni C. 1986. Measuring social support networks: Hierarchical approach technique. *Generations* (3): 10-12.

Antonucci, Toni C. in Hiroko Akiyama. 1987. An examination of sex differences in social support among older men and women. *Sex Roles* (11/12): 737-749.

Antonucci, Toni C. in J.S. Jackson. 1990. The Role of Reciprocity in Social Support. V *Social Support: An International View*, ur. B. R. Sarason, I.G. Sarason in I.G. Pierce, 173-198. New York: Wiley.

Antonucci, Toni C., Hiroko Akiyama in Jennifer E. Lansford. 1998. Negative Effects of Close Social Relations. *Family Relations* (47): 379-384. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdfplus/585268.pdf> (20. julij 2009).

Antonucci, Toni C., Hiroko Akiyama in Keiko Takahashi. 2004. Attachment and close relationship across the life span. *Attachment and Human Development* 6 (4): 353-370. Dostopno prek: <http://search.ebscohost.com/direct.asp?db=buh&jid=%22ASQ%22&scope=site> (20. julij 2009).

Bailey, Stefanie in Peter V. Marsden. 1999. Interpretation and Interview Context: Examining the General Social Survey Name Generator Using Cognitive Methods. *Social Networks* (21): 287-309.

Bernard, R. H., G. A. Shelley in P. D. Killworth. 1987. How much of a network does a GSS and RSW dredge up? *Social Networks* (9): 49-61.

Burt, Ronald S. 1984. Network Items and the General Social Survey. *Social Networks* (6): 293-339.

Coleman, J.S. 1990. *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Harvard University Press.

Cross, Rob in Jonathon N. Cummins. 2004. *Tie and Network Correlates of Individual Performance in Knowledge Intensive Work*. University of Virginia in Massachusetts Institute of Technology. Dostopno prek: http://ccs.mit.edu/fow/cross_cummins.pdf (10. julij 2009).

Dremelj, Polona. 2003. Sorodstvene vezi kot vir socialne opore posameznikov. *Družboslovne razprave* 19 (43): 149-170. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr43Dremelj.PDF> (21. julij 2009).

Ferligoj, Anuška. 1996. Uvod v okroglo mizo Analiza družbenih omrežij. V *Slovenska država, družba in javnost*, ur. Anton Kramberger, 27-29. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Helgeson, Vicki S. in Sheldon Cohen. 1996. Social Support and Adjustment to Cancer: Reconciling Descriptive, Correlational, and Intervention Research. *Health Psychology* 15 (2): 135-148. Dostopno prek: <http://www.psy.cmu.edu/~scohen/helgcohen96.pdf> (20. julij 2009).

Hlebec, Valentina in Tina Kogovšek. 2003. Konceptualizacija socialne opore. *Družboslovne razprave* XIX (43): 103-125. Ljubljana. Dostopno prek: <http://dk.fdv.unilj.si/dr/dr43HlebecKogovsek.PDF> (5. oktober 2008).

--- 2005a. Hypothetical versus Actual Support Providers in Comparative Network Research. *Metodološki zvezki* 2 (1): 73-93. Dostopno prek: <http://mrvar.fdv.uni-lj.si/pub/mz/mz2.1/hlebec.pdf> (6. junij 2009).

--- 2005b. Med korenčkom in palico sekundarne analize podatkov o socialnih omrežjih. *Družboslovne razprave* XXI (49/50): 189-203. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr49-50HlebecKogovsek.PDF> (5. junij 2009).

--- 2006. *Merjenje socialnih omrežij*. Ljubljana: Študentska založba.

--- 2008. Measuring Ego-centered Social Networks: Do Cheaper Methods with Low Respondent Burden Provide Good Estimates of Network Composition? *Metodološki zvezki* 5 (2): 127-143. Dostopno prek: <http://mrvar.fdv.uni-lj.si/pub/mz/default5.htm> (20. avgust 2009).

Hogan, B., J. A. Carrasco in Barry Wellman. 2007. Visualizing Personal Networks: Working with Participant-aided Sociograms. *Field Methods* (19): 116-144. Sage Publications. Dostopno prek: <http://fmx.sagepub.com/cgi/content/refs/19/2/116> (5. julij 2009).

Iglič, Hajdeja. 1988. Ego-centrične socialne mreže. *Družboslovne razprave* 6 (5): 82-93. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr6Iglic.PDF> (13. oktober 2008).

Kahn, R.L, in Toni C. Antonucci. 1980. Convoys over the life course: attachment, roles and social support. V *Life-Span Development and Behaviour*, ur. P. B. Baltes in O. G. Brim, 10-151. New York: Academic Press.

Knoke, David in James H. Kuklinski. 1982. Network Analysis. *Sage University Paper series on Quantitative Applications in the Social Sciences* 07 (028). California, U.K. and India: Sage Publications.

Kogovšek, Tina in Anuška Ferligoj. 2003. Merjenje egocentričnih omrežij socialne opore. *Družboslovne razprave* XIX (43): 127-148. Dostopno prek: <http://dk.fdv.unilj.si/dr/dr43KogovsekFerligoj.PDF> (5. oktober 2008).

Kogovšek, Tina, Valentina Hlebec, Polona Dremelj in Anuška Ferligoj. 2003. Omrežja socialne opore Ljubljčanov. *Družboslovne razprave* XIX (43): 183-204. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr43KogovsekHlebecDremeljFerligoj.PDF> (5. junij 2009).

Kogovšek, Tina in Valentina Hlebec. 2008. Measuring Ego-centered Social Networks: Do Cheaper Methods with Low Respondent Burden Provide Good Estimates of Network Composition? *Metodološki zvezki* 5 (2): 127-143. Dostopno prek: <http://mrvar.fdv.uni-lj.si/pub/mz/mz5.1/kogovsek.pdf> (21. julij 2009).

Lin, N., Y. Fu in R. M. Hsung. 2001. The Position Generator: Measurement Techniques for Investigation of Social Capital. V *Social Capital: Theory and Research*, ur. N. Lin, K. Cook in R.S. Burt, 57-81. New York: Aldine.

Marin, Alexandra in Keith N. Hampton. 2007. Simplifying the Personal Network Name Generator: Alternatives to Traditional Multiple and Single Name Generators. *Filed Methods* 19: 163-193. Sage Publications. Dostopno prek: <http://fm.sagepub.com/cgi/content/refs/19/2/163> (5. julij 2009).

Marsden, Peter V. 1987. Core Discussion Networks of Americans. *American Sociological Review* (52): 122-131.

--- 2005. Recent Developments in Network Measurement. V *Structural Analysis in The Social Science: Models and Methods in Social Network Analysis*, ur. Peter J. Carrington, John Scott in Stanley Wasserman, 8-30. New York: Cambridge University Press.

Milardo, R. 1988. Families and social networks: An overview of theory and methodology. V *Families and social networks*, ur. R. Milardo, 13-47. Newbury Park, CA: Sage.

Mitchell, J. C. 1969. The concept and use of social networks. V *Social Networks in Urban Situations*, ur. J. Clyde Mitchell, 1-50. Manchester, England: Manchester University Press.

Nadoh, Jana, Petra Podreberšek in Valentina Hlebec. 2004. Cognitive Evaluation of the Hierarchical Approach for Measuring Ego-centered Social Networks. *Metodološki zvezki* 1

(2): 379-393. Dostopno prek: <http://mrvar.fdv.uni-lj.si/pub/mz/mz1.1/nadoh.pdf> (5. junij 2009).

Niska, Kathleen J. 1999. Mexican American Family Processes: Nurturing, Support, and Socialization. *Nursing Science Quarterly* (12): 138-142. Dostopno prek: <http://nsq.sagepub.com/cgi/content/abstract/12/2/138> (20. julij 2009).

Podreberšek, Petra. 2005. *Hierarhični pristop merjenja egocentričnih socialnih omrežij*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Podrebersek-Petra.PDF> (5. oktober 2008).

Ramsay, Sheryl, Elizabeth Jones in Michelle Barker. 2007. Relationship between adjustment and support types: Young and mature-aged local and international first year university students. *Higher Education* (54): 247-265. Dostopno prek: <http://search.ebscohost.com/direct.asp?db=buh&jid=%22ASQ%22&scope=site> (20. julij 2009).

Ryan, Louise, Rosemary Sales, Mary Tilki in Bernadetta Siara. 2008. Social Networks, Social Support and Social Capital: The Experiences of recent Polish Migrants in London. *Sociology* 42 (4): 672-690. Dostopno prek: <http://soc.sagepub.com/cgi/content/refs/42/4/672> (20. julij 2009).

Sarason, I. G., B. R Sarason in G. R. Pierce. 1990. Traditional Views of Social Support and Their Impact in Assessment. V *Social Support: An Interactional View Sarason*, ur. I. G. Sarason, B.R. Sarason in G. R. Pierce, 9-25. New York: Wiley.

Sugarman, Leonie. 1993. *Life-Span Development*. London: Routledge.

Takahashi, Keiko, Naomi Ohara, Toni Antonucci in Hiroko Akyama. 2002. Commonalities and differences in close relationships among the Americans and Japanese: A comparison by the individualism/collectivism concept. *International Journal of Behavioral Development* 26 (5): 453-465. Dostopno prek: <http://www.tandf.co.uk/journals/pp/01650254.html> (5. oktober 2008).

Thoits, P. A. 1985. Social Support and Psychological Well-Being: Theoretical Possibilities. V *Social Support: Theory Research and Applications*, ur. I. G. Sarason in B. R. Sarason, 51-72. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.

Thomas, Kamilah B., Sean L. Simpson, Will L. Tarver in Clement K. Gwede. 2008. Is Social Support From Family Associated With PSA Testing? An Exploratory Analysis Using the Health Information National Trends Survey (HINTS) 2005. *American Journal of Men's Health* 20 (10): 1-11. Dostopno prek: <http://jmh.sagepub.com.nukweb.nuk.unilj.si/cgi/rapidpdf/1557988308328541v1> (20. julij 2009).

van der Poel, M. G. M. 1993. Delineating personal support networks. *Social Networks* 15 (1): 49-70.

van Tilburg, Theo. 1998. Interviewer Effects in the Measurement of Personal Network Size. *Sociological Methods and Research* 26: 300-328.

Vaux, A. 1988. *Social Support: Theory, Research, and Intervention*. New York: Praeger.

Wasserman, Stanley in Katherine Faust. 1994. *Social Network Analysis: Methods and Applications*. New York: Cambridge University Press.

Wellman, Barry. 1988. Structural analysis: From Method and Metaphor to theory and substance. V *Social Structures: A Network Approach*, ur. Barry Wellman in S.D. Berkowitz, 19-61. New York: Cambridge University Press.

--- 1999. *Networks in the Global Village*. Boulder, CO: Westview.

--- 2007. Challenges in Collecting Personal Network Data: The Nature of Personal Network Analysis. *Field Methods* (19): 111-115. Sagepub publications. Dostopno prek: <http://fm.sagepub.com/cgi/content/refs/19/2/111> (5. julij 2009).

Priloge

Priloga A: Nudnje informacijske opore pri bolnikih z rakom

Graph 1: Family factors

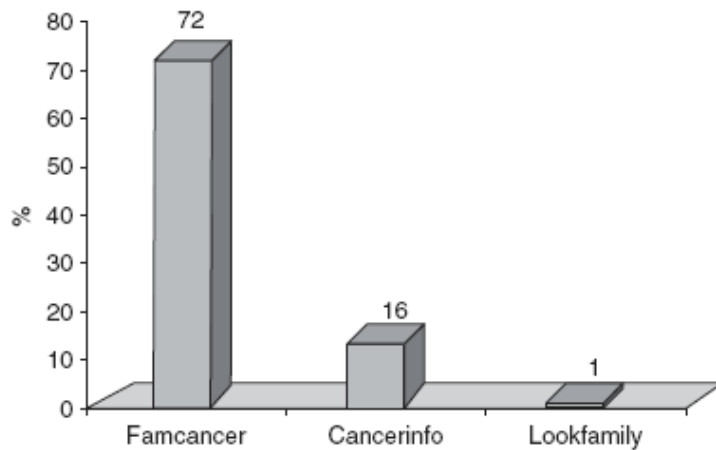
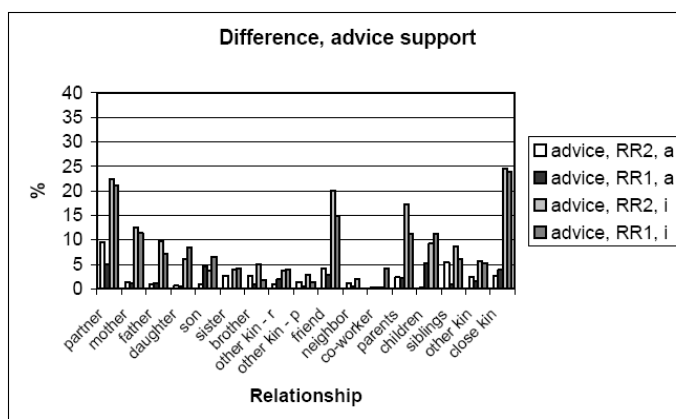

Figure 1. famcancer: Have any of your family members had cancer? (Yes); cancerinfo: Not including your doctor or other health care provider, has someone else ever looked for information about cancer for you? (Yes, family member or spouse); lookfamily: The most recent time you wanted information on cancer, where did you go first? (Family).

Vir: Thomas in drugi (2008, 7).

Priloga B: Ponudniki informacijske opore

Labels: RR1 – role relationship used in first measurement, RR2 – role relationship used in second measurement; a – aggregated data, i – individual data

Figure 8: Differences in network composition for informational support (job seeking, moving to another place).

Vir: Kogovšek in Hlebec (2008, 143).

Priloga C: Alterji po krogih

Nahajanje alterja v krogu

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Prvi krog	2273	32,8	34,3	34,3
	Drugi krog	2502	36,1	37,7	72,0
	Tretji krog	1857	26,8	28,0	100,0
	Total	6632	95,7	100,0	
Missing	System	301	4,3		
Total		6933	100,0		

Priloga D: Izračuni v SPSS

Spol

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Moški	262	47,0	47,0	47,0
	Ženski	296	53,0	53,0	100,0
	Total	558	100,0	100,0	

starost

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	16-29	202	36,2	36,2	36,2
	30-44	96	17,2	17,2	53,4
	45-59	181	32,4	32,4	85,8
	60+	79	14,2	14,2	100,0
	Total	558	100,0	100,0	

Kraj bivanja

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Vecje mesto (center)	142	25,4	25,4	25,4
	Predmestje ali obrobje velikega mesta	80	14,3	14,3	39,8
	Majhno mesto ali kraj	159	28,5	28,5	68,3
	Strnjena podeželska vas	139	24,9	24,9	93,2
	Razpršena podeželska vas	38	6,8	6,8	100,0
	Total	558	100,0	100,0	

Število oseb v gospodinjstvu

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1	30	5,4	5,4	5,4
2	93	16,7	16,7	22,0
3	101	18,1	18,1	40,1
4	214	38,4	38,4	78,5
5	75	13,4	13,4	91,9
6	24	4,3	4,3	96,2
7	13	2,3	2,3	98,6
8	3	,5	,5	99,1
9	5	,9	,9	100,0
Total	558	100,0	100,0	

izobrazba pos topnjah

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	57	10,2	10,2	10,2
2,00	368	65,9	65,9	76,2
3,00	118	21,1	21,1	97,3
4,00	15	2,7	2,7	100,0
Total	558	100,0	100,0	

Zakonski stan

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Porocen/a ali zivi s partnerjem/kolma	311	55,7	55,8	55,8
	partnerja/ko, a ne zivi z njim	101	18,1	18,1	74,0
	Ovdovel/a	25	4,5	4,5	78,5
	Locen/a	19	3,4	3,4	81,9
	Samski/a	100	17,9	18,0	99,8
	Drugo	1	,2	,2	100,0
	Total	557	99,8	100,0	
Missing	System	1	,2		
Total		558	100,0		

Število alterjev, ki egu nudijo informacijsko oporo

	Frekvenca	Odstotki (%)
0	42	7,5
1	80	14,3
2	69	12,4
3	119	21,3
4	80	14,3
5	64	11,5
6	34	6,1
7	21	3,8
8	16	2,9
9	10	1,8
10	8	1,4
11	4	0,7
13	4	0,7
14	2	0,4
15	3	0,5
16	1	0,2
Skupaj	557	99,8
Manjkajoče vrednosti	1	0,2
Skupaj	558	100

Število alterjev v tretjem krogu omrežja

	Frekvenca	Odstotki (%)
0	104	18,6
1	54	9,7
2	120	21,5
3	127	22,8
4	78	14,0
5	48	8,6
6	16	2,9
7	8	1,4
8	1	0,2
Skupaj	556	99,6
Manjkajoče vrednosti	2	0,4
Skupaj	558	100

rekod_ponudniki * Nahajanje alterja v krogu Crosstabulation

		Nahajanje alterja v krogu			Total	
		Prvi krog	Drugi krog	Tretji krog		
rekod_ponudniki	Mož/ žena / partner	Count	393	21	2	416
		% within rekod_ponudniki	94,5%	5,0%	,5%	100,0%
		% within Nahajanje alterja v krogu	17,3%	,8%	,1%	6,3%
		% of Total	5,9%	,3%	,0%	6,3%
	starši	Count	501	131	8	640
		% within rekod_ponudniki	78,3%	20,5%	1,3%	100,0%
		% within Nahajanje alterja v krogu	22,1%	5,2%	,4%	9,7%
		% of Total	7,6%	2,0%	,1%	9,7%
	otroci	Count	527	26	7	560
		% within rekod_ponudniki	94,1%	4,6%	1,3%	100,0%
		% within Nahajanje alterja v krogu	23,3%	1,0%	,4%	8,5%
		% of Total	8,0%	,4%	,1%	8,5%
	Brat / sestra	Count	270	270	46	586
		% within rekod_ponudniki	46,1%	46,1%	7,8%	100,0%
		% within Nahajanje alterja v krogu	11,9%	10,8%	2,5%	8,9%
		% of Total	4,1%	4,1%	,7%	8,9%
	Drug sorodnik	Count	311	827	393	1531
		% within rekod_ponudniki	20,3%	54,0%	25,7%	100,0%
		% within Nahajanje alterja v krogu	13,7%	33,1%	21,2%	23,1%
		% of Total	4,7%	12,5%	5,9%	23,1%
	prijatelj	Count	240	1010	1010	2260
		% within rekod_ponudniki	10,6%	44,7%	44,7%	100,0%
		% within Nahajanje alterja v krogu	10,6%	40,5%	54,5%	34,2%
		% of Total	3,6%	15,3%	15,3%	34,2%
	znanec	Count	6	57	112	175
		% within rekod_ponudniki	3,4%	32,6%	64,0%	100,0%
		% within Nahajanje alterja v krogu	,3%	2,3%	6,0%	2,6%
		% of Total	,1%	,9%	1,7%	2,6%
	sosed	Count	8	52	71	131
		% within rekod_ponudniki	6,1%	39,7%	54,2%	100,0%
		% within Nahajanje alterja v krogu	,4%	2,1%	3,8%	2,0%
		% of Total	,1%	,8%	1,1%	2,0%

Total	sodelavec	Count	8	92	190	290
		% within rekod_ponudniki	2,8%	31,7%	65,5%	100,0%
		% within Nahajanje alterja v krogu	,4%	3,7%	10,3%	4,4%
		% of Total	,1%	1,4%	2,9%	4,4%
	profesionalec	Count	2	10	13	25
		% within rekod_ponudniki	8,0%	40,0%	52,0%	100,0%
		% within Nahajanje alterja v krogu	,1%	,4%	,7%	,4%
		% of Total	,0%	,2%	,2%	,4%
	Total	Count	2266	2496	1852	6614
		% within rekod_ponudniki	34,3%	37,7%	28,0%	100,0%
		% within Nahajanje alterja v krogu	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	34,3%	37,7%	28,0%	100,0%

Nahajanje alterja v krogu

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Prvi krog	2273	32,8	34,3	34,3
	Drugi krog	2502	36,1	37,7	72,0
	Tretji krog	1857	26,8	28,0	100,0
	Total	6632	95,7	100,0	
Missing	System	301	4,3		
Total		6933	100,0		

ANOVA (Spol)

Vsota vseh krogov omrežja

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	143,615	1	143,615	4,072	,044
Within Groups	19610,724	556	35,271		
Total	19754,339	557			

ANOVA (starost)

Vsota vseh krogov omrežja

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	70,442	3	23,481	,661	,576
Within Groups	19683,897	554	35,530		
Total	19754,339	557			

ANOVA (izobrazba)

Vsota vseh krogov omrežja

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.

Between Groups	152,328	3	50,776	1,435	,232
Within Groups	19602,011	554	35,383		
Total	19754,339	557			

ANOVA (spol)

Informacijska opora

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	4,551	1	4,551	,611	,435
Within Groups	4134,925	555	7,450		
Total	4139,476	556			

ANOVA (starost)

Informacijska opora

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	179,545	3	59,848	8,358	,000
Within Groups	3959,930	553	7,161		
Total	4139,476	556			

ANOVA (izobrazba)

Informacijska opora

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	137,343	3	45,781	6,326	,000
Within Groups	4002,133	553	7,237		
Total	4139,476	556			

ANOVA (spol)

Circle_3

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	7,437	1	7,437	2,439	,119
Within Groups	1689,547	554	3,050		
Total	1696,984	555			

ANOVA (starost)

Circle_3

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	57,810	3	19,270	6,489	,000
Within Groups	1639,174	552	2,970		
Total	1696,984	555			

ANOVA (izobrazba)

Circle_3

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	10,233	3	3,411	1,116	,342
Within Groups	1686,750	552	3,056		
Total	1696,984	555			

	Informacijska opora
mož/žena/partner	16,90%
starši	20,60%
otroci	11,10%
brat/sestra	10,40%
drug sorodnik	10,30%
prijatelj	26,70%
znanec	0,30%
sosed	0,50%
sodelavec	2,70%
profesionalec	0,40%

	Tretji krog
mož/žena/partner	0,10%
starši	0,40%
otroci	0,40%
brat/sestra	2,50%
drug sorodnik	21,20%
prijatelj	54,50%
znanec	6,00%
sosed	3,80%
sodelavec	10,30%
profesionalec	0,70%